

บทที่ 2

หลักการและแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิการรักษาพยาบาล ของผู้ต้องขัง

ในบทนี้ศึกษาแนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และวิวัฒนาการของการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขัง โดยเฉพาะสิทธิในการได้รับการรักษาพยาบาล เนื่องจากเป็นสิทธิในการดำรงชีวิตอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ผู้ต้องขังพึงได้รับการปฏิบัติในฐานะของการเป็นมนุษย์ ซึ่งควรได้รับการบริการที่เหมาะสมและมาตรฐานเดียวกับประชาชนทั่วไป

2.1 หลักรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวกับการรักษาพยาบาล

รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดและเป็นที่มาของกฎหมายทั้งปวง ดังนั้นกฎหมายทุกลำดับชั้นจะมีการบัญญัติใดที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญไม่ได้ ดังนั้นกฎหมายเกี่ยวกับการบังคับโทษจำคุก การให้สิทธิผู้ต้องขังในด้านต่างๆ จะต้องมีความสอดคล้องในหลักการของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขัง เพราะถึงแม้ว่าบุคคลจะต้องถูกต้องโทษจำคุกแต่ยังมีความเป็นบุคคลอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับเดียวเช่นบุคคลอื่นๆ

ความหมายของรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญ (The Law of Constitution) หมายถึง กฎหมายว่าด้วยระเบียบแห่งอำนาจสูงสุดในรัฐ และความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจนั้นๆ ต่อกันและกัน และกำหนดระเบียบแห่งอำนาจสูงสุดในรัฐ ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหารและอำนาจตุลาการต่อกันและกัน¹

“รัฐธรรมนูญ เป็นกฎหมายสูงสุด ที่กำหนดให้มีการเลือกตั้งองค์การทางการเมือง และมีบทบัญญัติให้หลักประกัน สิทธิและเสรีภาพของประชาชน” ซึ่งตามความหมายที่กล่าวมานี้มีที่มาจาก รัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรที่สืบเนื่องมาจากการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่

¹ จากความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป. (น. 186), โดยหยุด แสงอุทัย, 2548, กรุงเทพฯ: ประกายพริก.

พระมหากษัตริย์ของยุโรปทรง ใช้อำนาจในทางที่ไม่ถูกต้อง ทำให้เมื่อมีการเขียนรัฐธรรมนูญจึง ต้องมีการเขียนกฎเกณฑ์เพื่อจำกัด การใช้อำนาจขององค์กรทางการเมือง²

สิทธิและเสรีภาพเป็นสิทธิธรรมชาติภายใต้สภาวะธรรมชาติที่ควบคู่กันมากับ มนุษยชาติและนักวิชาการเห็นว่าคำประกาศอิสรภาพสหรัฐอเมริกาเป็นคำสำนวนโวหารของ พื้นฐานความคิดของสิทธิและเสรีภาพ มนุษย์แต่ละคนมีสิทธิและเสรีภาพในการดำรงชีวิตอย่างมี อิสรภาพ อีกทั้งสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองเท่าที่จำเป็น ไม่มีสิ่งใดที่มีอำนาจอยู่เหนือสิทธิและ เสรีภาพปัจเจกชนและครอบงำอิสรภาพของความคิดมนุษย์ได้ ดังนั้น รัฐบาลที่ตั้งโดยประชาชนมี หน้าที่ต้องปกป้องคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ และเพื่อการพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพมิให้ถูกทำลาย จำต้องบัญญัติไว้เป็นกฎหมายรัฐธรรมนูญ ด้วยเหตุนี้ สิทธิและเสรีภาพพลเมืองจึงเป็นสาระสำคัญ แห่งรัฐธรรมนูญในการจำกัดอำนาจรัฐ มิให้ใช้อำนาจเกินขอบเขตและเป็นพื้นฐานความคิดปัจจุบัน ในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพปัจเจกชนตามรัฐธรรมนูญในประเทศต่างๆ ทั่วโลกที่มีการ ปกครองในระบอบประชาธิปไตยทั้งหลาย นำไปปรับใช้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ³

จากการศึกษาค้นคว้าของ ดร. A. E. Dick Howard นักกฎหมายมหาชนในมหาวิทยาลัย Virginia พบว่าสิทธิตามที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ในประเทศต่างๆ ได้แบ่งออกเป็นสองประเภท ได้แก่ สิทธิในทางลบ (Negative Rights) และสิทธิในทางบวก (Affirmative Rights) หรือที่นัก กฎหมายรัฐธรรมนูญ เรียกว่า “Positive Rights”

สิทธิในทางลบ เป็นสิทธิที่มีเสรีภาพปราศจากการครอบงำบังคับ และเป็นสิทธิที่ชี้ให้ รัฐบาลรู้ว่าสิทธิใดที่รัฐบาลกระทำไม่ได้ สิทธิเหล่านี้เป็นสิทธิในทางลบทั้งสิ้น ได้แก่ สิทธิในการ แสดงความคิดเห็น สิทธิทางการเมือง สิทธิพลเมือง สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิการได้รับการพิจารณา คดีที่ยุติธรรมเมื่อถูกจับกุม สิทธิในการเลือกถิ่นที่อยู่อาศัย สิทธิในความเสมอภาคเท่าเทียมกันไม่ เลือกปฏิบัติ ซึ่งสิทธิเหล่านี้ ส่วนใหญ่เป็นสิทธิปัจเจกชนที่ได้แสดงออกเป็นคุณค่าของความเป็น มนุษย์อันมีพื้นฐานที่มาจากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) ตามที่รัฐธรรมนูญของ ประเทศต่างๆ ได้รับรองและคุ้มครองไว้

สิทธิในทางบวก หมายถึงสิทธิใดที่รัฐบาลต้องกระทำตามที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติ รับรองไว้ สิทธิดังกล่าวมีความหมายตรงกันข้ามกับสิทธิในทางลบ ได้แก่ สิทธิทางสังคมเศรษฐกิจ

² จาก *คอนสติติวชันแนลลิสม (Constitutionalism) ทางออกของประเทศ*. (น. 7), โดยอมร จันทรสมบูรณ์, 2537, กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายการศึกษา.

³ จาก “สิทธิที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ในประเทศต่างๆ ทั่วโลก”, โดยวุฒิชัย จิตदानุ, 2546, (พฤษภาคม- สิงหาคม), *วารสารศาลรัฐธรรมนูญ*, 5(14), น. 75.

การศึกษา สาธารณสุข สุขภาพพลานามัย ภาษาพูดและวัฒนธรรม เป็นต้น สิทธิเหล่านี้ถือเป็นหน้าที่ของรัฐต้องดำเนินการและจัดการ นักกฎหมายรัฐธรรมนูญ จึงเห็นว่าเป็นสิทธิประเภทที่ต้องรับการตอบสนองจากรัฐ มีความสำคัญต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตยและเพื่อคุ้มครองสิทธิประเภทดังกล่าว จำต้องบัญญัติสิทธิในทางบวกไว้ในรัฐธรรมนูญเป็นนโยบายแห่งรัฐเพื่อให้รัฐต้องกระทำตามสิทธิที่นโยบายได้บัญญัติไว้

สิทธิในทางลบและสิทธิในทางบวกเหล่านี้ นักกฎหมายรัฐธรรมนูญเรียกรวมๆ กันว่า “สิทธิขั้นพื้นฐาน” ซึ่งประเทศต่างๆ ได้นำไปปรับใช้ ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้บัญญัติไว้ในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพชนชาวไทย และสอดคล้องไว้ในหมวดอื่นๆ ว่าด้วยนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ เป็นต้น⁴

รัฐธรรมนูญจึงเป็นกฎหมายที่มุ่งคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน รัฐธรรมนูญยังแตกต่างจากกฎหมายชนิดอื่นเพราะโดยทั่วไปรัฐธรรมนูญจะเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ กฎหมายอื่นๆ เช่น พระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวง ประกาศกระทรวงหรือการดำเนินการใดๆ จะขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญไม่ได้

2.2 ความหมายการรักษาพยาบาลและสิทธิผู้ป่วย

กระแสหนึ่งในยุคโลกาภิวัตน์ที่จำเป็นต้องให้ความสนใจในปัจจุบัน คือ สิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นเรื่องที่ได้ได้รับความสนใจและมีความสำคัญในระดับประชาคมโลก ทั้งจากบุคคลและองค์กรต่างๆ เนื่องจากความเติบโตของระบบประชาธิปไตย กระทั่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบันก็ให้ความสำคัญในเรื่องของศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์และให้สิทธิต่างๆ แก่ประชาชนมากขึ้นกว่าเดิม การละเมิดสิทธิมนุษยชนกลายเป็นข้ออ้างในการกีดกันระหว่างประเทศ ดังนั้น เรื่องของสิทธิมนุษยชนจึงเป็นเรื่องที่ทุกคนต้องรู้เพื่อเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติงาน

รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดและเป็นที่มาของกฎหมายทั้งปวง กฎหมายทุกลำดับชั้นจะมีการบัญญัติใดๆ ที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญไม่ได้ ฉะนั้นกฎหมายที่เกี่ยวกับการบังคับโทษทุกฉบับจึงต้องมีความสอดคล้องในหลักการของรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 บัญญัติรับรองเรื่อง “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” และสิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้อย่างชัดเจนและครอบคลุม ซึ่งการรับรองและคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพของบุคคลไว้ในรัฐธรรมนูญย่อมหมายความว่ารวมถึงการรับรองและคุ้มครองศักดิ์ศรี สิทธิเสรีภาพของผู้ต้องขังซึ่งมีฐานะเป็นพลเมืองคนหนึ่งด้วย

⁴ แหล่งเดิม. น. 77-78.

ความหมายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

คำว่า “สิทธิมนุษยชน” หรือ Human Rights หมายถึง สิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลซึ่งปกป้อง “ปัจเจกบุคคล” (Individual) หรือ “กลุ่มบุคคล” (Group) จากการกระทำที่ต้องห้ามของสมาชิกอื่นหรือรัฐ โดยกฎหมายระหว่างประเทศหรือจารีตประเพณีระหว่างประเทศ (The West's Encyclopaedia of American Law. 1997, Vol 6) สิทธิมนุษยชน คือสิทธิที่ครอบคลุมการดำรงอยู่ของมนุษย์ เพื่อชีวิตที่ดีในสังคมที่ดี โดยมีหลักการที่สำคัญ 3 เรื่องคือ สิทธิในชีวิต สิทธิในการยอมรับนับถือและสิทธิในการดำเนินชีวิตและพัฒนาตนเองตามแนวทางที่ชอบธรรม⁵

มนุษยชน (Humanity) หมายถึง มนุษย์สายพันธุ์โฮโมเซเปียนที่มีถิ่นกำเนิดอยู่บนโลกนี้ แต่ในทางกฎหมายโดยเฉพาะกฎหมายอาญานั้นเวลาที่พูดถึงมนุษยชน มักจะสื่อความหมายถึงสิ่งต่อไปนี้ประการแรกคือ “วิธีการคิด หรือทัศนคติที่อยู่ภายใน” (Thomas Wurtenberger, 1971, pp. 106-113) ในความหมายนี้โดยปกติถือว่าเป็นอย่างเดียวกับ “ความมีมนุษยธรรม” (humanesness) และบอกถึงทัศนคติที่เห็นอกเห็นใจ (humane attitude) ในสังคมส่วนใหญ่องค์ประกอบที่สำคัญของทัศนคติที่เห็นอกเห็นใจนั้นก็คือการไม่เห็นแก่ตัวและตระหนักถึงมนุษย์ผู้อื่นประการที่สอง (Ibid., p.107) สื่อให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนาทางด้านศีลธรรมและจิตใจที่มีอยู่ในตัวคน ซึ่งก่อให้เกิดความเป็นเอกภาพเหนือเรื่องส่วนบุคคลใดๆ ซึ่งเป็นการมองในลักษณะวิวัฒนาการของความคิดประการสุดท้าย ซึ่งเป็นส่วนที่มีความสำคัญมากที่สุดคือมีความหมายสื่อไปถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human dignity) (Ibid., p.107) ซึ่งเป็นส่วนประกอบที่พิเศษและสำคัญของตัวบุคคล ทั้งนี้เนื่องจากว่ามนุษย์โดยธรรมชาติพื้นฐานแล้วมีความแตกต่างจากสิ่งมีชีวิตชนิดอื่นๆ ดังนั้น ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือความเป็นคน จึงมีอยู่เฉพาะตัวมนุษย์เท่านั้น และในปัจจุบันนี้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นศีลธรรมขั้นสูงและกลายเป็นหลักประกันการดำเนินชีวิตในสังคม (Marie Luce PAVIA, 1999, pp. 3-23)⁶

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นคำที่อธิบายความหมายของสิทธิมนุษยชน ในแง่ของการให้คุณค่าแก่ความเป็นคนว่า คนทุกคนมีคุณค่าเท่าเทียมกัน ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นหลักการสำคัญของสิทธิมนุษยชนที่กำหนดสิทธิที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด ใครจะละเมิดไม่ได้ และไม่สามารถถ่ายโอนให้แก่กันได้ สิทธินี้คือสิทธิในการมีชีวิตและมีความมั่นคงในการมีชีวิตอยู่ คนทุกคนเกิดมาบนโลกมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ดังนั้นการปฏิบัติต่อกันของผู้คนในสังคมจึงต้องเคารพความเป็นมนุษย์

⁵ จาก รายงานผลการวิจัยสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์. (น. 8), โดยไพโรจน์ พลเพชร และคณะ, 2546, กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.

⁶ แหล่งเดิม. น. 8-9.

ห้ามทำร่างกาย ทรมานอย่างโหดร้าย หรือกระทำการใดๆ ที่ถือเป็นการเหยียดหยามความเป็นมนุษย์ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ได้รับการรับรองไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กติการะหว่างประเทศ อนุสัญญา และปฏิญญาระหว่างประเทศหลายฉบับ

ในปัจจุบันยังไม่มีนิยามของคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ใดที่จะได้รับการยอมรับเป็นการทั่วไป แต่มีความพยายามของนักนิติศาสตร์และคำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญ แห่งสหพันธรัฐเยอรมันที่ให้ความหมายของคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” (Human Dignity) ไว้ว่า หมายถึง คุณค่าที่มีลักษณะเฉพาะและเป็นคุณค่าที่มีความผูกพันอยู่กับความเป็นมนุษย์ทุกคน โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงเพศ เชื้อชาติ ศาสนา วัย หรือคุณสมบัติอื่นๆ ของบุคคลนั้น โดยคุณค่าของมนุษย์ดังกล่าวมีความมุ่งหมายเพื่อให้มนุษย์มีอิสระในการพัฒนาบุคลิกภาพส่วนตัวของบุคคลนั้นๆ ภายใต้ความรับผิดชอบของตนเอง โดยถือว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นคุณค่าที่ไม่อาจล่วงละเมิดได้⁷

นักกฎหมายรัฐธรรมนูญของประเทศต่างๆ ทั่วโลก ต่างมีความเห็นว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นพื้นฐานที่มาของสิทธิเสรีภาพทุกประเภทและเป็นพื้นฐานความคิดของสิทธิมนุษยชนในประเทศต่างๆ ที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยทั้งหลายได้บัญญัติรับรองประกันไว้ในรัฐธรรมนูญ⁸ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่ยอมรับในสังคมที่พัฒนาแล้ว และต้องรับรองด้วยกฎหมายและเจตนารมณ์ ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติก็คือความพยายามที่จะธำรงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 4 มาตรา 26 และ มาตรา 28 ก็ได้มีการกล่าวถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ประกอบด้วยรากฐานสำคัญ 2 ประการ

ประการแรก คือ “สิทธิในชีวิตและร่างกาย” เป็นสิทธิที่ติดตัวปัจเจกบุคคลมาตั้งแต่เกิดและไม่อาจถูกพรากไปจากบุคคลนั้นได้ เพราะสิทธิในชีวิตและร่างกายเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ และเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีอิสระในการกำหนดตนเองได้ตามเจตจำนงที่ตนประสงค์ ทำให้บุคคลทุกคนต้องเคารพในสิทธิของบุคคลอื่น

ประการที่สอง คือ “สิทธิในความเสมอภาค” เป็นการแสดงว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน ฉะนั้นมนุษย์ต้องมีหลักประกันในเรื่องหลักความเสมอภาค มิฉะนั้นอาจได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกับบุคคลอื่นๆ ในสังคม หรืออาจถูกเลือกปฏิบัติจากใช้อำนาจรัฐ

⁷ จาก หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540. (น. 86), โดยบรรเจิด สิงคะเนติ, 2543, กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

⁸ สิทธิที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ในประเทศต่างๆ ทั่วโลก. (น. 80). เล่มเดิม.

สิทธิทั้งสองประการจึงเป็นรากฐานสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่จะทำให้บุคคลนั้นสามารถดำรงตนอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรีอย่างแท้จริง⁹

ดังนั้นรัฐธรรมนูญของรัฐเสรีประชาธิปไตยทุกรัฐจึงบัญญัติขึ้นเพื่อรับรองและคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของปัจเจกบุคคลไว้โดยชัดแจ้งหรือโดยปริยาย และให้การรับรองคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพด้านต่างๆ ที่มนุษย์พึงมี¹⁰

สิทธิที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้แก่นักกฎหมายรัฐธรรมนูญเรียกว่า “สิทธิขั้นพื้นฐาน” เพื่อป้องกันมิให้รัฐใช้อำนาจเกินขอบเขตโดยอาศัยเสียงข้างมากในรัฐสภาโดยบิดเบือนอำนาจในการออกกฎหมายเป็นการทำลายหรือจำกัดสิทธิที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ รัฐธรรมนูญจึงบัญญัติไว้โดยชัดแจ้งว่า การจำกัดสิทธิที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะกระทำได้อต่อเมื่อรัฐธรรมนูญได้บัญญัติอำนาจไว้โดยตรงและโดยพระราชบัญญัติเท่านั้น

หลักการดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นว่า สิทธิที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้มิใช่สิทธิเด็ดขาดซึ่งสิทธิที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้อาจถูกจำกัดได้ หากเป็นภัยหรือขัดต่อประโยชน์ส่วนรวม แต่การจำกัดสิทธิที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะทำได้เท่าที่จำเป็นและรัฐธรรมนูญได้บัญญัติให้อำนาจไว้เท่านั้น¹¹

ความหมายสิทธิผู้ต้องขัง

ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 4(2) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “ผู้ต้องขังไว้ว่า”

ผู้ต้องขัง หมายความว่า รวมตลอดถึง นักโทษเด็ดขาด คนต้องขัง และคนฝาก

คนต้องขัง หมายความว่า บุคคลที่ถูกขังไว้ตามหมายศาล

คนฝาก หมายความว่า บุคคลที่ถูกฝากให้ควบคุมไว้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หรือกฎหมายอื่น โดยไม่มีหมายอาญา

ดังนั้น คำว่า “ผู้ต้องขัง” จึงอาจแยกได้เป็น 2 ประเภท หลักใหญ่ๆ คือ ผู้ต้องขังในคดีอาญาที่ศาลได้มีคำพิพากษาให้ลงโทษคุก และผู้ต้องขังระหว่างพิจารณา

สิทธิมนุษยชน (Human rights) ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีการนำคำนี้มาใช้ปรากฏอยู่ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ปี ค.ศ. 1948 เรื่องสิทธิมนุษยชนได้มีการพัฒนาในแต่ละยุคสมัย

⁹ หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540. (น. 87). เล่มเดิม.

¹⁰ จาก สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540. (น. 13-14), โดย วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, 2543, กรุงเทพฯ: เดือนตุลาคม.

¹¹ สิทธิที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ในประเทศต่างๆ ทั่วโลก. (น. 78). เล่มเดิม.

ต่อเนื่องมาและมีการรับรองสิทธิของบุคคลในกลุ่มต่างๆ เช่น สิทธิของผู้อพยพ สิทธิสตรี สิทธิเด็ก รวมตลอดทั้งสิทธิของผู้ต้องขัง เป็นผลมาจากการที่บุคคลกลุ่มต่างๆ ยังไม่ได้รับการปฏิบัติที่เป็นธรรมและเท่าเทียมกันตามกฎหมายหรือตามมาตรฐานสากลที่ยอมรับกันทั่วไป

การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่อยู่ในเรือนจำหรือนอกเรือนจำ และไม่ว่าจะอยู่ในชั้นพิจารณาพิพากษา ตลอดจนในชั้นบังคับโทษ จำเป็นที่สุดที่ผู้ต้องขังจะต้องได้รับการคุ้มครองสิทธิ โดยเฉพาะสิทธิมนุษยชนที่บุคคลทุกคนจะต้องได้รับความคุ้มครองสิทธิตามรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ สิทธิตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ที่บุคคลจะได้รับความคุ้มครองในชั้นพนักงานสอบสวนและในชั้นของพนักงานอัยการ ตลอดจนพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ที่บุคคลจะได้รับความคุ้มครองในชั้นบังคับโทษ

สิทธิของผู้ต้องขัง (Prisoner's Rights) อาจกล่าวได้ว่ามาจากสิทธิมนุษยชนและการรับรองสิทธิจาก European Convention ซึ่งไม่มีสภาพบังคับแน่นอน และสิทธิมนุษยชนมีที่มาจากสิทธิของมนุษย์ (The Rights of Man) และ Bill of Rights ของอังกฤษ และคำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นแนวคิดทางการเมืองที่มีผู้กล่าวอ้างอยู่เสมอ ที่ประชุมว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปให้การรับรองสิทธิต่างๆ ดังต่อไปนี้ เช่น เสรีภาพจากความเป็นทาส การทรมาน การบังคับแรงงาน ความคิดและจิตสำนึก และศาสนา การแสดงความคิดเห็นและการประชุม ฯลฯ

สิทธิของผู้ต้องขังมาจากการแสวงหาหลักเกณฑ์พื้นฐานของความเป็นปัจเจกชน (Individual Basis) สมัยก่อนได้เริ่มจากการให้ความช่วยเหลือผู้ต้องขังทางกฎหมายจากกล่าวได้ว่า สาธารณชนไม่ได้ให้ความสนใจในสิทธิผู้ต้องขัง สาเหตุเพราะผู้กระทำความผิดจะถูกมองว่าเป็นผู้ที่บกพร่องในเรื่องศีลธรรมอย่างร้ายแรงไม่สมควรได้รับการช่วยเหลือ ต่อมาสิทธิของปัจเจกชนได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้น ในฐานะที่เป็นเครื่องป้องกันที่ประชาชนมีต่อการใช้อำนาจรัฐ

การที่ต้องถูกแยกตัวออกไปจากสังคมปกติ ซึ่งผู้ต้องขังจะต้องถูกจำกัดเสรีภาพในการเคลื่อนไหว เสรีภาพในการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องของความถูกต้องชอบธรรม ความพอดีในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ความทุกข์ทรมานของผู้ต้องขังที่ได้รับจากการถูกจำกัดเสรีภาพตามกฎหมายต่างๆ สิ่งเหล่านี้ได้มีการนำไปสู่การเรียกร้องสิทธิของผู้ต้องขังอันเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน (basic human rights) รวมทั้งการเรียกร้องให้มีการรับรองสิทธิตามกฎหมายอันพึงมีของบุคคลเหล่านั้นด้วย¹²

¹² จาก *กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก*. (น. 48), โดยธานี วรภัทร์, 2555, กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

ความหมายการรักษาพยาบาลและสิทธิผู้ป่วย

“การพยาบาล” หมายความว่า การกระทำต่อมนุษย์เกี่ยวกับการดูแลและการช่วยเหลือเมื่อเจ็บป่วย การฟื้นฟูสภาพ การป้องกันโรค และการส่งเสริมสุขภาพ รวมทั้งการช่วยเหลือแพทย์กระทำการรักษาโรค ทั้งนี้ โดยอาศัยหลักวิทยาศาสตร์และศิลปะการพยาบาล¹³

การรักษาพยาบาล หมายถึง การรักษาคคนที่ไม่สบายเพราะความเจ็บไข้ ความเจ็บป่วย ความบกพร่อง หรือผิดปกติทางจิตใจและแพทย์เห็นว่าจำเป็นต้องรักษาให้กลับสู่สภาพปกติมิฉะนั้นจะเกิดอันตรายต่อสุขภาพของผู้ป่วย

หากจะกล่าวถึงสิทธิผู้ป่วย มีผู้นิยามไว้ ดังนี้

สิทธิ หมายถึง ความชอบธรรมที่บุคคลใช้ยันกับผู้อื่น เพื่อคุ้มครองหรือรักษาผลประโยชน์ อันเป็นส่วนพึงมีพึงได้ของบุคคลนั้น การกล่าวถึงสิทธิผู้ป่วยจึงหมายถึง ความชอบธรรมที่ผู้ป่วยจะพึงได้รับจากบริการทางการแพทย์เพื่อคุ้มครอง หรือรักษาผลประโยชน์อันพึงมีพึงได้ของผู้ป่วยนั่นเอง และผู้ป่วยในความหมายที่กล่าวนี้ นอกจากผู้ที่มีความเจ็บป่วยแล้ว ยังรวมถึงผู้ที่ไปรับบริการทางการแพทย์และสาธารณสุขทุกประเภทอีกด้วย¹⁴

สิทธิผู้ป่วย หมายถึง ความชอบธรรมที่ผู้ป่วยพึงได้รับจากบริการทางการแพทย์และการปฏิบัติต่างๆ จากบุคลากรทางการแพทย์เพื่อรักษาผลประโยชน์อันพึงมีพึงได้ของผู้ป่วย¹⁵

สิทธิผู้ป่วย หมายถึง ความชอบธรรมที่ผู้ป่วยอาจใช้ยันกับผู้อื่น (บรรดาแพทย์ พยาบาล หรือ ผู้ที่อยู่ในทีมสุขภาพ รวมตลอดถึงผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้ป่วยอื่นๆ) เพื่อคุ้มครองหรือรักษาผลประโยชน์อันพึงมีพึงได้ของผู้ป่วย¹⁶

สิทธิผู้ป่วยจึงมีความสำคัญและจำเป็นต่อผู้ป่วยในการคุ้มครองความเป็นบุคคลและ ความมีคุณค่าแห่งตนได้ สิทธิผู้ป่วยจึงช่วยป้องกันผู้ป่วยจากการถูกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมหรือถูกมองข้ามความเป็นบุคคล ช่วยให้ได้รับการปฏิบัติที่เป็นธรรมหรือไม่ถูกมองข้ามความเป็นบุคคล ช่วยให้ได้รับการปฏิบัติในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง ผู้ป่วยจะรู้สึกว่าคุณค่า มีพลังพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการรักษาพยาบาล

¹³ พระราชบัญญัติวิชาชีพการพยาบาลและการผดุงครรภ์ พ.ศ. 2528 มาตรา 4

¹⁴ จาก *กฎหมายการแพทย์*. (น. 15), โดยแสวง บุญเฉลิมวิภาสและอนงค์ ชมจินดา, 2540, กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

¹⁵ แพทยสภา 2541

¹⁶ จาก *สิทธิของผู้ป่วย*. (น. 2), โดยอัจฉรา วีระชาติ, 2537, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิผู้ต้องขังและการให้บริการด้านการรักษาพยาบาลและสิทธิผู้ป่วย

แนวคิดการคุ้มครองศักดิ์ความเป็นมนุษย์

สิทธิมนุษยชนพัฒนาการมาจากความพยายามของมนุษย์ที่จะให้ศักดิ์ศรีของมนุษย์ชนได้รับการเคารพ และจากการต่อสู้เพื่อเสรีภาพและความเสมอภาค ที่เกิดขึ้นในดินแดนต่างๆทั่วโลก แนวความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนเกิดจากบรรดานักคิดที่มาจากหลากหลายประเพณีและศาสนา ต่อมาผู้บริหารประเทศและนักกฎหมายต่างมีบทบาทในการส่งเสริมแนวความคิดดังกล่าวและร่างขึ้นเป็นเอกสารที่ใช้ปกป้องสิทธิของบุคคลและค่อย ๆ กลายเป็นบทบัญญัติและรัฐธรรมนูญของชาติต่าง ๆ ตัวอย่างเช่นในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ความคิดเรื่องกฎแห่งธรรมชาติได้พัฒนาไปเป็นการยอมรับว่า สิทธิโดยธรรมชาติเป็นสิทธิทางกฎหมาย และสิทธิดังกล่าวนี้อ้อมมีการรวบรวมและร่างขึ้นเป็นกฎหมายรัฐธรรมนูญของชาติในยุโรปและอเมริกาเหนือซึ่งสะท้อนความผูกพันระหว่างรัฐและบุคคลภายในรัฐ ซึ่งเน้นว่าอำนาจของรัฐมาจากบรรดา เสรีชน ปฏิญญา ว่าด้วยสิทธิของมนุษย์ และของพลเมือง (Declaration of the Right of Man and of the Citizen) ซึ่งเป็นกฎหมายรัฐธรรมนูญของฝรั่งเศส ซึ่งร่างขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1798 และ กฎหมายรัฐธรรมนูญของอเมริกา (Bill of Rights) ซึ่งร่างขึ้นใน ค.ศ. 1791 ล้วนพัฒนามาจากแนวความคิดที่กล่าวมาแล้ว¹⁷

ผู้ต้องขังเป็นมนุษย์ของพลเมืองของประเทศผู้หนึ่งจึงควรได้รับสิทธิต่างๆ เช่นเดียวกับประชาชนทุกคนตามที่กฎหมายกำหนดไว้ เนื่องจากสถานะแห่งความมีศักดิ์ศรีของมนุษย์เช่นนี้ย่อมถือว่า “ดำรงอยู่ในมนุษย์ทุกคน” และไม่อาจถูกลดทอนหรือทำลายลงได้ ไม่ว่าจะโดยรัฐหรือโดยตัวของเขาเอง หมายความว่า แม้มนุษย์จะมีพฤติกรรมที่ดูไร้ศักดิ์ศรี ไร้คุณค่า (Undignified Behavior) ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเขาซึ่งดำรงอยู่มิได้ถูกลดทอนลงด้วย ดังนั้นจึงต้องเคารพต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิมนุษยชนและสิทธิของบุคคลที่เป็นผู้ต้องหา จำเลยหรือผู้ต้องขังในเรือนจำด้วยเช่นเดียวกัน¹⁸

ปัจจุบันมีการบัญญัติรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิของผู้ต้องขังไว้เป็นหลักสากลในสาส์นระหว่างประเทศต่างๆ ทั้งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อ ผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ สาส์นระหว่างประเทศเหล่านี้บัญญัติคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังไว้ในลักษณะเดียวกันกล่าวคือ การยอมรับถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังในฐานะที่เขาเกิดมา

¹⁷ คู่มือหลักสิทธิมนุษยชนสากลในกระบวนการยุติธรรมที่พนักงานสอบสวนควรรู้. สืบค้น 8 มิถุนายน 2557 จาก <http://www.investigation.inst.police.go.th/download/02015704.pdf>.

¹⁸ กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก. (น. 82). เล่มเดิม.

เป็นมนุษย์ ว่าเขายังมีศักดิ์ในความเป็นมนุษย์เช่นเดียวกับบุคคลอื่นทั่วไปทุกประการตลอดระยะเวลาต้องโทษและยอมรับว่าผู้ต้องขังทุกคนจะต้องได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่เรือนจำอย่างมีมนุษยธรรมในทุก ๆ เรื่อง ทั้งการใช้เครื่องพันธนาการ สภาพความเป็นอยู่ในเรือนจำ วิธีการในการลงโทษ การควบคุมตัว การให้การรักษาพยาบาลในกรณีของผู้ต้องขังเจ็บป่วย การไม่ถูกรุขหรือได้รับการปฏิบัติลงโทษที่โหดร้ายไร้มนุษยธรรม เป็นต้น¹⁹

นอกจากนี้สาส์นระหว่างประเทศยังบัญญัติให้ผู้ต้องขังมีสิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันตามกฎหมาย โดยไม่เลือกปฏิบัติ หรือโดยปราศจากการแบ่งแยกในเรื่องต่าง ๆ เช่น เชื้อชาติ ศิพ ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือความคิดเห็นอื่นใด เผ่าพันธุ์ ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่น ๆ ดังนั้น หากมีกรณีของผู้ต้องขังซึ่งกระทำผิดในลักษณะเดียวกันภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ ที่เหมือนกัน ควรที่จะได้รับการปฏิบัติหรือลงโทษตามที่กฎหมายบัญญัติไว้เหมือนกัน โดยไม่คำนึงถึงภูมิหลังของผู้ต้องขังเหล่านั้น หลักการต่าง ๆ เหล่านี้เป็นที่ยอมรับของประเทศต่าง ๆ และนำมาใช้ปฏิบัติในประเทศของตน โดยการกำหนดให้ผู้ต้องขังได้รับสิทธิต่าง ๆ ที่จำเป็นและสำคัญต่อการดำรงชีวิตอยู่เรือนจำโดยมีลักษณะเช่นเดียวกันหรือใกล้เคียงกับบุคคลทั่วไปในสังคมที่ควรได้รับจากรัฐเท่าที่ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงภายในเรือนจำซึ่งการทำให้สิ่งแวดล้อมในเรือนจำใกล้เคียงกับสังคมภายนอกจะส่งผลให้ผู้ต้องขังมีจิตใจ ความคิดและทัศนคติไปในทางที่ดีและสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมหลังพ้นโทษได้²⁰

แนวคิดสิทธิผู้ต้องขัง

“สิทธิ” หมายถึง อำนาจที่มีกฎหมายรับรองคุ้มครองแก่บุคคลในอันที่จะกระทำการเกี่ยวกับทรัพย์สินหรือบุคคลอื่น เช่น สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในชีวิตร่างกาย กล่าวคือ เป็นอำนาจที่กฎหมายรับรองให้แก่บุคคลคนหนึ่งในอันที่จะเรียกร้องให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือหลายคนกระทำการหรือละเว้นกระทำการบางอย่างบางประการให้เกิดประโยชน์²¹

สิทธิของผู้ต้องขังมาจากแสวงหาหลักเกณฑ์พื้นฐานของความเป็นปัจเจกชน (Individual Basis) สมัยก่อนได้เริ่มจากการให้ความช่วยเหลือผู้ต้องขังทางกฎหมายอาจกล่าวได้ว่า สาธารณชนไม่ได้ให้ความสนใจในสิทธิของผู้ต้องขัง สาเหตุเพราะผู้กระทำความผิดจะถูกมองว่า

¹⁹ จาก รัฐธรรมนูญ 2540 จากศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ผู้ซึ่งมีสิทธิมนุษยชน. (น. 28), โดยจรัญ โฆษณานันท์, 2544, กรุงเทพฯ: นิติธรรม.

²⁰ จาก อาชญวิทยาและทัณฑวิทยา. (น. 270), โดยชาย เสวีกุล, 2514, กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.

²¹ สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540. (น. 21). เล่มเดิม.

เป็นผู้ที่บกพร่องในเรื่องศีลธรรมอย่างร้ายแรงไม่สมควรได้รับการช่วยเหลือ ต่อมาสิทธิของปัจเจกชนได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้น ในฐานะที่เป็นเครื่องป้องกันที่ประชาชนมีต่อการใช้อำนาจรัฐ

สิทธิผู้ต้องขังนั้นถือว่าเป็นสิทธิมนุษยชนที่สำคัญ ที่ปรากฏตามปณิญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights 1948) และต่อมาได้มีการรับรองสิทธิของผู้ต้องขังไว้ในหลักเกณฑ์รับรองสิทธิระหว่างประเทศหลายฉบับ เช่น กติการะหว่างประเทศ ว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 (International Covenant on Civil and Political Rights 1966) และข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง นอกจากนั้นในภูมิภาคยุโรปได้มีการจัดทำสาสน์โดยสภายุโรป เรียกว่าอนุสัญญาเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedom 1950) ในภูมิภาคอเมริกาได้มีการรับรองสิทธิผู้ต้องขังไว้ในหลักเกณฑ์สำคัญ คือ ปณิญาอเมริกา ว่าด้วยสิทธิและหน้าที่บุคคล (American Declaration of the Rights and Duties of Man 1948)

สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขังมีวิวัฒนาการมาเป็นเวลานาน โดยมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปตามยุคสมัย ขึ้นอยู่กับสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง ค่านิยมทางวัฒนธรรม นโยบายทางอาญา (Criminal Policy) วัตถุประสงค์ของการลงโทษ ตลอดจนทัศนคติของประชาชนในสังคมที่มีต่อผู้ต้องขังเป็นประการสำคัญ

ในสมัยโบราณราชทัณฑ์ไทยมิได้คำนึงถึงสุขภาพอนามัยหรือความจำเป็นพื้นฐานของผู้ต้องขัง เพราะไม่มีการให้ความสำคัญในด้านมนุษยธรรม เนื่องจากมีความคิดว่าผู้กระทำผิดมีสภาพความเป็นมนุษย์อยู่อย่างสมบูรณ์ จึงไม่สามารถอบรมสั่งสอนให้กลับตนเป็นคนดีได้ ดังปรากฏจากหลักฐานในสมัยอยุธยาเกี่ยวกับสภาพของเรือนจำและชีวิตความเป็นอยู่ของผู้ต้องขัง โดยผู้ต้องขังจะถูกจองจำไว้ในสถานที่สำหรับคุมขังซึ่งมีชื่อเรียกต่างกันไป เช่น ตรู เรือนจำ ขุม ลูก ตระราง ทิม สนม แต่สถานที่ซึ่งเป็นที่รู้จักกันทั่วไป คือ ลูกและตระราง

ลักษณะของลูกและตระรางในสมัยนั้นจึงมีสภาพที่น่าเวทนา เนื่องจากการสร้างคุกด้วยไม้ไผ่เป็นคอกหรือกรง จึงถูกลมถูกฝนพัดผ่านตลอดเวลา ดังปรากฏหลักฐานในจดหมายเหตุของลาลูแบร์อัครราชทูตกรุงฝรั่งเศสในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ปี ค.ศ. 1688 (พ.ศ. 2230) นอกจากนี้ยังมีการบันทึกไว้ในหนังสือภูมิสถานกรุงศรีอยุธยาว่า “ใส่ตรวนเชือกผูกเอวต่อกันไปผูกติดท้ายพวงออกมาเที่ยวขทานกิน” แสดงให้เห็นว่าผู้ต้องขังในสมัยนั้นต้องหาอาหารกินเอง โดยไปขอชาวบ้านตามแต่ที่เขาจะให้ โดยที่รัฐมิได้ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องขังแต่อย่างใด รัฐคงทำหน้าที่เพียงควบคุมผู้ต้องขังไว้ไม่ให้หลบหนีไปได้เท่านั้น ซึ่งเป็นการบรรลุวัตถุประสงค์การจำคุกที่ยึดถือปฏิบัติในสมัยนั้นแล้ว

ในยุคของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นยุคของการปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินโดยนำเอาขนบธรรมเนียมและวิธีการปกครองแบบตะวันตกมาปรับปรุง แก้ไขรูปแบบการปกครองของไทย ประเทศไทยจึงเริ่มก้าวเข้าสู่การปกครองบ้านเมืองตามแบบอารยประเทศ ทำให้เริ่มมีการปรับปรุงกิจการเรือนจำเพราะเริ่มตระหนักว่าการลงโทษอย่างทรมาณกับผู้กระทำผิดหรือการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอย่างโหดร้ายทารุณดังสมัยโบราณด้วยการขังในห้องขังที่ไม่ถูกสุขลักษณะ ขาดแสงสว่าง ไม่มีการถ่ายเทของอากาศอย่างเพียงพอ อาหารการกินฝืดเคือง เครื่องนุ่งห่มมีจำกัด ซ้ำยังต้องถูกจองจำด้วยโซ่ตรวน ทำให้ไม่เกิดผลดีต่อการอบรมแก้ไขนิสัยผู้ต้องขังและสังคม เพราะผู้ต้องขังจะเกิดความรู้สึกเสียใจและมึนงงที่โหดเหี้ยม แข็งกระด้างหมดความละอายและอดทนต่อการทารุณโหดร้ายมากยิ่งขึ้น เมื่อพ้นโทษออกมาแทนที่จะสำนึกผิดกลับทำความผิดหนักยิ่งขึ้นกว่าเดิม ในที่สุดก็เกิดความคิดที่จะประทุษร้ายต่อสังคม และหันกลับไปประกอบอาชญากรรมที่ร้ายแรงกว่าที่เคยทำ ก่อให้เกิดอันตรายต่อสังคมมากยิ่งขึ้น

อีกทั้งเริ่มมีการตระหนักว่าผู้ต้องขังที่ถูกจองจำอยู่มิได้ถูกตัดออกจากสังคมอย่างแท้จริง เมื่อพ้นโทษผู้ต้องขังจะกลับเป็นพลเมืองใช้ชีวิตอยู่ในสังคม จึงมีแนวคิดมุ่งไปในด้านการแก้ไขอบรมนิสัยผู้ต้องขัง เพื่อให้กลับเป็นพลเมืองดี โดยเริ่มมีการปรับปรุงในด้านการดูแลผู้ต้องขังในเรือนจำซึ่งเป็นรากฐานขั้นต้นในการแก้ไขนิสัยผู้ต้องขังให้เป็นคนดี มีการยกเลิกการเก็บค่าธรรมเนียมจากนักโทษในทุกกรณี การกำหนดให้พนักงานเรือนจำได้รับเงินเดือนจากรัฐ รวมทั้งรัฐยังเป็นผู้จัดหาและออกค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดู ค่ารักษาพยาบาล และอื่นๆ แก่นักโทษ นอกจากนี้มีการกำหนดตำแหน่งหน้าที่เจ้าพนักงานที่จะเป็นผู้ดูแลและปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้เป็นไปตามข้อบังคับ เช่น ตำแหน่งแพทย์ใหญ่ มีหน้าที่ตรวจปริมาณและคุณภาพของอาหารและน้ำที่ผู้ต้องขังรับประทาน ตรวจคุกและตารางเพื่อดูแลให้มีความสะอาดเพื่อป้องกันโรคต่างๆ และมีหน้าที่ตรวจนักโทษที่เพิ่งเข้าใหม่หรือที่เจ็บป่วยเป็นต้น และกำหนดถึงเครื่องใช้ที่นักโทษพึงมีได้ในห้องขังเพื่อไว้ใช้เป็นส่วนตัว²²

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการบังคับโทษจำคุกไว้ดังต่อไปนี้²³

1. ประชาชนชาวไทยต้องได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญเสมอกัน²⁴ เป็นหลักที่รับรองความเท่าเทียมกันของประชาชนในรัฐ ไม่ว่าจะต้องโทษจำคุกหรือเป็นบุคคลทั่วไปก็ตามและ

²² จาก *หลักประกันสิทธิผู้ต้องขัง : สิทธิในการดำรงชีวิต*. (น. 30), โดยฉัฐยา จรรยาชัยเลิศ, 2548, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

²³ *กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก* (น. 80-85). เล่มเดิม.

รัฐธรรมนูญยังกำหนดต่อไปอีกว่า²⁵ บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล เพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางร่างกาย หรือ สุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้

มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและ เสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม

2. การรับรองคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของ บุคคล²⁶ เป็นการรับรองหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลในรัฐ ซึ่งรวมทั้งผู้ ที่ต้องรับโทษจำคุกด้วย ดังนั้น กฎหมายราชทัณฑ์และการบริหารงานราชทัณฑ์ต้องเป็นไปตาม หลักการที่สำคัญในรัฐธรรมนูญ

3. การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและ เสรีภาพ²⁷ บทบัญญัตินี้เป็นการตอกย้ำให้ลึกซึ้งลงไปอีกว่า องค์กรของรัฐต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความ เป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคล ดังนี้รวมถึงงานราชทัณฑ์ด้วย กรมราชทัณฑ์ หน่วยงานต่าง ๆ เรือนจำในสังกัดกรมราชทัณฑ์ ซึ่งต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ

4. การคุ้มครองการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล²⁸ หมายความว่า บุคคลซึ่งถูก ละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้ สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้ สิทธิอันนี้ก็ต้องชัดเจนและได้รับการอำนวยความสะดวก กับผู้ต้องขังในทัณฑสถานด้วย

5. การคุ้มครองสิทธิและเสรีในชีวิตและร่างกาย²⁹ เรื่องนี้เป็นบทบัญญัติที่สำคัญกับ งานบังคับโทษจำคุกมาก ดังข้อความต่อไปนี้

“มาตรา 32 บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย

²⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 5

²⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 30

²⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 4

²⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 26

²⁸ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 28

²⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 32

การทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมจะกระทำมิได้ แต่การลงโทษตามคำพิพากษาของศาลหรือตามที่กฎหมายบัญญัติไม่ถือว่าเป็นการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมตามความในวรรคนี้

การจับและการคุมขังบุคคล จะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาลหรือมีเหตุอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

การค้นตัวบุคคลหรือการกระทำใดอันกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพตามวรรคหนึ่ง จะกระทำมิได้ เว้นแต่มีเหตุตามที่กฎหมายบัญญัติ

ในกรณีที่มีการกระทำซึ่งกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพตามวรรคหนึ่ง ผู้เสียหาย พนักงานอัยการ หรือบุคคลอื่นใดเพื่อประโยชน์ของผู้เสียหาย มีสิทธิร้องต่อศาลเพื่อให้สั่งระงับหรือเพิกถอนการกระทำเช่นนั้น รวมทั้งจะกำหนดวิธีการตามสมควรหรือการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นด้วยก็ได้”

จากบทบัญญัติมาตรา 32 จะเห็นได้ว่าบทบาทของงานราชทัณฑ์ โดยเฉพาะการลงโทษจำคุก ต้องปรับเปลี่ยนตามรัฐธรรมนูญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กฎหมายต่าง ๆ แนวการปฏิบัติต่าง ๆ ที่เคยเคยทำมา การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหรือแย้งกับบทมาตรานี้จะต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง มิฉะนั้นขัดต่อรัฐธรรมนูญ

6. การคุ้มครองเสรีภาพในการเดินทางและการเลือกถิ่นที่อยู่³⁰ บุคคลทุกคนย่อมมีเสรีภาพในการเดินทางและการเลือกถิ่นที่อยู่ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อย และสวัสดิภาพของประชาชน การผังเมืองหรือเพื่อสวัสดิภาพของผู้เยาว์ กรณีของการบังคับโทษจำคุกนั้น ถือเป็นข้อยกเว้นที่สามารถบังคับโทษได้ แต่ก็เป็นที่น่าสงสัยว่าผู้ต้องขังขอย้ายไปอยู่เรือนจำในจังหวัดใดจังหวัดหนึ่งจะสามารถทำได้หรือไม่ ตัวอย่างเช่น นาย ก. ติดคุกที่บางขวาง แต่มีภูมิลำเนาที่จังหวัดตรัง ญาติพี่น้อง บิดามารดาไม่มาสามารถเดินทางมาเยี่ยมได้ นาย ก. จะสามารถขอย้ายไปติดคุกที่เรือนจำจังหวัดตรังได้หรือไม่

7. การคุ้มครองในเสรีภาพในการสื่อสาร³¹ ในเรื่องนี้บัญญัติไว้ในมาตรา 36 ความว่า “มาตรา 36 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการสื่อสารถึงกัน โดยทางที่ชอบด้วยกฎหมาย การตรวจ การกัก หรือการเปิดเผยถึงสื่อสารที่บุคคลมีติดต่อถึงกัน รวมทั้งการกระทำด้วยประการอื่นใดเพื่อล่วงรู้ถึงข้อความในสื่อสารทั้งหลายที่บุคคลมีติดต่อถึงกันจะกระทำมิได้ เว้นแต่

³⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 34

³¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 36

โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน”

ตามบทบัญญัตินี้เกี่ยวข้องกับงานราชทัณฑ์ในการลงโทษจำคุก เสรีภาพในการสื่อสาร ตามรัฐธรรมนูญนั้นคุ้มครองบุคคลทุกคนในประเทศ การที่กฎหมายหรือข้อบังคับอื่น ๆ เกี่ยวกับงานราชทัณฑ์จะออกมาเป็นข้อยกเว้นนั้น ต้องยกเว้นเท่าที่จำเป็นในเงื่อนไขเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนเท่านั้น การออกกฎหมายหรือข้อบังคับอื่น ๆ ของกรมราชทัณฑ์จึงต้องคำนึงถึงรัฐธรรมนูญมาตรานี้เช่นกัน

8. การคุ้มครองเสรีภาพในการนับถือศาสนา³² ในเรื่องนี้บุคคลทั่วไปและบุคคลที่อยู่ในฐานะผู้ต้องขัง ย่อมได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญอย่างเท่าเทียมกัน ในการมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา นิิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา มีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนา บัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่พลเมืองและ ไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

การใช้เสรีภาพดังกล่าวนี้ บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใดๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิิกายของศาสนา ลัทธินิยมในทางศาสนา หรือปฏิบัติตามศาสนบัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือ แตกต่างจากบุคคลอื่น

บทความของกรมราชทัณฑ์ โดยเฉพาะในเรื่องจำต้องส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนาอย่างมาก เพราะนอกจากจะปฏิบัติให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญแล้วยังเป็นวิธีการหนึ่งในการแก้พฤติกรรมที่ส่งผลค่อนข้างมาก

9. การคุ้มครองเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน³³ ในเรื่องนี้การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อสารความหมายโดยวิธีอื่น การจำกัดเสรีภาพในเรื่องนี้จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐเพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ เกียรติยศ ชื่อเสียง สิทธิในครอบครัวหรือความเป็นอยู่ส่วนตัวของบุคคลอื่น เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันระงับความเสื่อมทรามทางจิตใจหรือสุขภาพของประชาชน

³² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 37

³³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 45

สำหรับเรื่องนี้ บทบาทของกฎหมายราชทัณฑ์ก็ต้องสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญมาตรานี้ด้วย ในการที่ผู้ต้องขังต้องมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน ฯลฯ ในขณะที่เดียวกัน ผู้ต้องขังก็ยังได้รับความคุ้มครองตามข้อยกเว้นของบทบัญญัตินี้ด้วย

10. การคุ้มครองเสรีภาพในทางการวิชาการ³⁴ การศึกษา³⁵ ในรัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ใน มาตรา 50 และ 49 ซึ่งคุ้มครองผู้ต้องขังด้วย กล่าวคือ

“มาตรา 50 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในทางวิชาการ

การศึกษายอบรม การเรียนการสอน การวิจัย และการเผยแพร่งานวิจัยตามหลักวิชาการ”

“มาตรา 49 บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้อง จัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

ผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ หรือผู้อยู่ในสภาวะยากลำบาก ต้องได้รับสิทธิตามวรรคหนึ่ง และการสนับสนุนจากรัฐเพื่อให้ได้รับการศึกษาโดยทัดเทียมกับบุคคลอื่น

การจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพหรือเอกชน การศึกษาทางเลือกของประชาชน การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ย่อมได้รับความคุ้มครองและส่งเสริมที่เหมาะสมจากรัฐ

ในเรื่องนี้ จึงเป็นภารกิจที่งานราชทัณฑ์ต้องจัดให้ผู้ต้องขัง ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรณีที่ผู้ต้องขังคนใดยังไม่ได้ผ่านการศึกษาขั้นพื้นฐาน การให้การศึกษาอบรมต่างๆ ในด้านวิชาการ หรือในการประกอบอาชีพต่าง ๆ

11. การคุ้มครองเสรีภาพในการประกอบอาชีพ³⁶ คนที่ผู้ต้องขังก็ได้รับการคุ้มครองด้วยเช่นกัน การทำงานของผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถานต่างๆ ก็ต้องอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญเช่นกัน

12. การคุ้มครองความเสมอกันในการรับบริการทางสาธารณสุขที่ได้มาตรฐาน³⁷ ในเรื่องนี้ผู้ต้องขังก็ได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญที่จะมีสิทธิเสมอกันในการรับบริการทางสาธารณสุขที่ได้มาตรฐาน และผู้ยากไร้ได้รับการรักษาพยาบาลจากสถานบริการสาธารณสุขของรัฐ โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

³⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 50

³⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 49

³⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 43

³⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 51

การบริการทางสาธารณสุขของรัฐต้องเป็นไปอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ โดยจะต้องส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นละเอกลงมีส่วนร่วมด้วยเท่าที่จะกระทำได้

การป้องกันและขจัดโรคติดต่ออันตราย รัฐต้องจ่ายให้แก่ประชาชนโดยไม่คิดมูลค่าและทันต่อเหตุการณ์ ทั้งนี้ ตามกฎหมายบัญญัติ

ในหัวข้อนี้เป็นสาระสำคัญที่กฎหมายราชทัณฑ์หรือกฎหมายบังคับโทษต้องบัญญัติให้สอดคล้องกัน และให้ได้มาตรฐานที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ เพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปอย่างเท่าเทียมกันทุกเรือนจำและทัณฑสถานต่าง ๆ

13. การคุ้มครองการบริโภคของบุคคล³⁸ ซึ่งรวมทั้งผู้ต้องขังด้วยในการคุ้มครองการบริโภคที่มีมาตรฐานในด้านงานสุทธกรรม อาจกล่าวได้ว่าการบริโภคของผู้ต้องขังในเรือนจำปัจจุบันดีขึ้นมากเมื่อเทียบกับในอดีต แต่รัฐธรรมนูญฉบับนี้ก็กล่าวถึงเพื่อคุ้มครองและต้องการยกระดับการบริโภคให้ดีขึ้น

14. สิทธิในการเสนอเรื่องราวร้องทุกข์³⁹ และได้รับแจ้งผลการพิจารณาภายในเวลาอันสมควร ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ ในเรื่องนี้การที่ผู้ต้องขังมีสิทธิยื่นเรื่องราวร้องทุกข์ได้เป็นสิ่งที่ดีและยกระดับมาตรฐานเรือนจำไทยได้อย่างมาก ทั้งเป็นการปฏิบัติให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญด้วย แต่ในเรือนจำและทัณฑสถานต้องมีวิธีปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานเดียวกันทุกเรือนจำ

15. หน้าที่ในการใช้สิทธิเลือกตั้ง⁴⁰ ในหมวดที่ 4 หน้าที่ของชนชาวไทย ในรัฐธรรมนูญกำหนดให้บุคคลมีหน้าที่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง บุคคลซึ่งไม่ไปเลือกตั้งโดยไม่แจ้งเหตุอันสมควรที่ทำให้ไม่อาจไปเลือกตั้งได้ ย่อมเสียสิทธิตามที่กฎหมายบัญญัติ การแจ้งเหตุที่ทำให้ไม่อาจไปเลือกตั้ง และการอำนวยความสะดวกในการไปเลือกตั้งให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ ในเรื่องการเลือกตั้ง รัฐธรรมนูญกำหนดเป็นหน้าที่ แม้ว่าจะไม่เป็นบทบัญญัติที่เด็ดขาดและมีสภาพบังคับทางกฎหมายที่รุนแรง แต่ก็ยังเป็นสิ่งสำคัญที่งานราชทัณฑ์ต้องดูแลและให้ความสะดวก ซึ่งมีผลต่อการบังคับโทษด้วย

กล่าวโดยสรุป รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันคือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มีแนวทางที่มุ่งคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมาก ในขณะที่พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และกฎหมายที่เกี่ยวข้องหลายฉบับได้บัญญัติขึ้นมาก่อนหน้าและมีมาเป็นเวลานานแล้ว รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้กำหนดกรอบ

³⁸ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 61

³⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 59

⁴⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 68

อันเป็นสาระสำคัญไว้หลายประการ ดังนั้นการพัฒนาปรับปรุงแก้ไขกฎหมายบังคับโทษจำคุกในประเทศไทย โดยเฉพาะพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 จำเป็นต้องนำกฎหมายรัฐธรรมนูญมาพิจารณาเป็นเบื้องต้นด้วย โดยเฉพาะการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขัง

แนวคิดการให้บริการด้านการรักษาพยาบาลและสิทธิผู้ป่วย

เนื่องจากบริการทางการแพทย์เป็นการกระทำต่อร่างกายมนุษย์ ซึ่งในสังคมที่พัฒนาแล้วถือว่า การปฏิบัติต่อผู้ป่วยจะต้องคำนึงถึงสิทธิที่พึงจะได้รับด้วย โดยถือว่า สิทธิของผู้ป่วยเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน ในปณิญาสาทว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้บัญญัติรับรองว่ามนุษย์ทุกคนมีเกียรติศักดิ์และสิทธิ (Dignity and rights) และถือว่าบุคคลมีสิทธิในมาตรฐานการครองชีพที่เพียงพอสำหรับการรักษาพยาบาล นอกจากนี้ในหลักที่ถือปฏิบัติขององค์การอนามัยโลก (The World Health Organization) ได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับสิทธิผู้ป่วยโดยเห็นว่าผู้ป่วยควรมีสิทธิที่จะได้รับการเพื่อสุขภาพ (The right to health care) อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ประชาชนทุกคนควรได้รับ นอกจากนี้ผู้ป่วยควรมีสิทธิที่จะรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากแพทย์ผู้รักษา (The right to information) เพื่อการมีส่วนร่วมตัดสินใจในกระบวนการรักษา รวมทั้งสิทธิที่จะปฏิเสธการรักษา (The patient's right to refuse treatment) และมีสิทธิส่วนบุคคล (Privacy right) ในอันที่จะไม่ถูกเปิดเผยในข้อมูลเกี่ยวกับความเจ็บป่วย ซึ่งแพทย์มีหน้าที่จะเก็บรักษาไว้เป็นความลับ

สำหรับประเทศไทย บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญได้บัญญัติคุ้มครองเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวไว้ทั้งในหมวดสิทธิและเสรีภาพในหมวดแนวนโยบายแห่งรัฐ ดังที่ปรากฏไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ดังนี้

หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย

มาตรา 51 บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับบริการทางสาธารณสุขที่เหมาะสมและได้มาตรฐาน และผู้ยากไร้มีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลจากสถานบริการสาธารณสุขของรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการบริการสาธารณสุขจากรัฐซึ่งต้องเป็นไปอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ

บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการป้องกันและขจัดโรคติดต่ออันตรายจากรัฐอย่างเหมาะสมโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายและทันต่อเหตุการณ์

มาตรา 52 เด็กและเยาวชน มีสิทธิในการอยู่รอดและได้รับการพัฒนาด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา ตามศักยภาพในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนเป็นสำคัญ

เด็ก เยาวชน สตรี และบุคคลในครอบครัว มีสิทธิได้รับความคุ้มครองจากรัฐ ให้ปราศจากการใช้ความรุนแรงและการปฏิบัติอันไม่เป็นธรรม ทั้งมีสิทธิได้รับการบำบัดฟื้นฟูในกรณีที่มีเหตุดังกล่าว

การแทรกแซงและการจำกัดสิทธิของเด็ก เยาวชน และบุคคลในครอบครัว จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อสงวนและรักษาไว้ซึ่งสถานะของครอบครัวหรือประโยชน์สูงสุดของบุคคลนั้น

เด็กและเยาวชนซึ่งไม่มีผู้ดูแลมีสิทธิได้รับการเลี้ยงดูและการศึกษาอบรมที่เหมาะสมจากรัฐ

มาตรา 53 บุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปีบริบูรณ์และไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ มีสิทธิได้รับสวัสดิการ สิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะอย่างสมศักดิ์ศรี และความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐ

มาตรา 54 บุคคลซึ่งพิการหรือทุพพลภาพ มีสิทธิเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากสวัสดิการ สิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะ และความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐ

บุคคลวิกลจริตย่อมได้รับความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐ

มาตรา 55 บุคคลซึ่งไร้ที่อยู่อาศัยและไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ ย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐ

หมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ

มาตรา 80 รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านสังคม การสาธารณสุข การศึกษา และวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

(1) คุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชน สนับสนุนการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษา ปฐมวัย ส่งเสริมความเสมอภาคของหญิงและชาย เสริมสร้างและพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของสถาบันครอบครัวและชุมชน รวมทั้งต้องสงเคราะห์และจัดสวัสดิการให้แก่ผู้สูงอายุ ผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และผู้อยู่ในสภาวะยากลำบาก ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและพึ่งพาตนเองได้

(2) ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาระบบสุขภาพที่เน้นการสร้างเสริมสุขภาพอันนำไปสู่สภาวะที่ยั่งยืนของประชาชน รวมทั้งจัดและส่งเสริมให้ประชาชนได้รับบริการสาธารณสุขที่มีมาตรฐานอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้เอกชนและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาสุขภาพและการจัดบริการสาธารณสุข โดยผู้มีหน้าที่ให้บริการดังกล่าวซึ่งได้ปฏิบัติหน้าที่ตามมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณ ย่อมได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย

(3) พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาในทุกระดับและทุกรูปแบบให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จัดให้มีแผนการศึกษาแห่งชาติ กฎหมายเพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติ จัดให้มีการพัฒนาคุณภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาให้ก้าวหน้าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก รวมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกของความเป็นไทย มีระเบียบวินัย คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม และยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

(4) ส่งเสริมและสนับสนุนการกระจายอำนาจเพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน องค์กรทางศาสนา และเอกชน จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนามาตรฐานคุณภาพการศึกษาให้เท่าเทียมและสอดคล้องกับแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ

(5) ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาวิจัยในศิลปวิทยาการแขนงต่างๆ และเผยแพร่ข้อมูลผลการศึกษาวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนการศึกษาวิจัยจากรัฐ

(6) ส่งเสริมและสนับสนุนความรู้รักสามัคคีและการเรียนรู้ ปลูกจิตสำนึก และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ ตลอดจนค่านิยมอันดีงามและภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภทของสิทธิแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1) สิทธิทางจริยธรรม (Moral right) เป็นสิทธิทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นเองโดยไม่ต้องมีผู้ใดกำหนด เช่น สิทธิของมนุษย์ที่จะมีอิสระเสรี สิทธินี้มีความเท่าเทียมกันและไม่สามารถเปลี่ยนมือได้ เป็นสิทธิที่ขึ้นกับทัศนคติความคิดที่ถูกต้องและดีงาม ความเป็นธรรมชาติ ความยุติธรรมของมนุษย์เป็นพื้นฐานของชีวิตมักได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายเป็นส่วนใหญ่ เป็นอำนาจอันชอบธรรมที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า เป็นสิทธิพึงมีพึงได้ในฐานะเป็นมนุษย์ เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในการพูด สิทธิในการเลือกนับถือศาสนา เป็นต้น

2) สิทธิทางกฎหมาย (Legal right) เป็นสิทธิที่ได้รับการคุ้มครองโดยมีบทบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญการปกครองและกฎหมายของสังคม เพื่อบังคับให้ทุกคนเคารพสิทธิเหล่านั้น พร้อมทั้งได้กำหนดบทลงโทษและการฝ่าฝืนหรือการล่วงละเมิดไว้ด้วย และอีกนัยหนึ่งเป็นอำนาจที่มีความชอบธรรมโดยมีกฎหมายรับรอง เป็นอำนาจอันชอบธรรมที่ผู้ถืออยู่จะกระทำการใดก็ได้ หรือให้ผู้อื่นกระทำการบางอย่างแทนนอกจากนี้ในต่างประเทศมีผู้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นสิทธิของพลเมืองที่เกิดขึ้นจากการตรารัฐธรรมนูญของประเทศนั้นๆ

จากสิทธิทั้ง 2 ประเภทนี้ สามารถสรุปและแยกความแตกต่างระหว่างสิทธิทางจริยธรรม และสิทธิทางกฎหมายได้ ดังนี้⁴¹

1) ความเป็นสากล สิทธิทางจริยธรรมเป็นสากล ซึ่งหมายถึงว่าทุกคนทุกแห่งในโลกจะมีสิทธินี้ได้โดยไม่มีข้อยกเว้น ส่วนสิทธิทางกฎหมายมีขอบเขตจำกัดในแต่ละคนไม่จำเป็นต้องมีลักษณะสากล เช่น สิทธิในการขับรถ สิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น

2) ความเสมอภาค ถ้าสิทธิในชีวิตเป็นสิทธิทางจริยธรรมแล้ว คนทุกคนจะมีสิทธิเท่าเทียมกัน ไม่มีผู้ใดมีสิทธิในชีวิตมากกว่าหรือน้อยกว่ากัน ส่วนสิทธิทางกฎหมาย ในบางกรณีมีสิทธิที่ไม่เท่าเทียมกันหรือมีความแตกต่างกัน เช่น สิทธิผู้ที่บรรลุนิติภาวะแล้วกับสิทธิเด็ก ที่ต้องได้รับการคุ้มครองหรือดูแลจากผู้อื่น ตนเองไม่สามารถใช้สิทธิได้เต็มที่ เป็นต้น

3) เป็นสิ่งที่เปลี่ยนมือไม่ได้ สิทธิทางจริยธรรมไม่สามารถแลกเปลี่ยนหรือยกให้ผู้อื่นได้ แต่สิทธิทางกฎหมายสามารถเปลี่ยนมือหรือยกโอนให้ผู้อื่นได้ เช่น การซื้อขายทรัพย์สิน เป็นต้น

4) เป็นสิทธิทางธรรมชาติ สิทธิทางจริยธรรมนั้นเป็นสิทธิที่เกิดขึ้นเอง โดยที่มนุษย์ไม่ได้เป็นผู้กำหนดขึ้น มีมาโดยกำเนิดโดยที่ไม่ต้องมืองค์กรใดๆ กำหนดสิทธิเหล่านั้น แต่สิทธิทางกฎหมายเป็นสิทธิที่ถูกกำหนดขึ้นมาจากสังคมนั้นๆ

ความเป็นมาของสิทธิผู้ป่วย

สิทธิผู้ป่วยมีวิวัฒนาการควบคู่มากระบบกฎหมายและจริยธรรมทางการแพทย์ ซึ่งในสมัยก่อนนั้นผู้ทำหน้าที่กำหนดกฎเกณฑ์ หรือผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมตามลัทธิ ความเชื่อของชุมชน คือ พระ หรือ หมอผี (Witch doctor) ซึ่งนอกจากจะทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมตามลัทธิ ความเชื่อทางศาสนาแล้วยังเป็นผู้ทำหน้าที่ในการรักษา โดยอาศัยแนวความคิดและความเชื่อทางศาสนา ไสยศาสตร์ และมายาศาสตร์ ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือและเลื่อมใสศรัทธาของคนในชุมชน เป็นลักษณะความสัมพันธ์ทางชนชั้น (Status relationship) ผู้ป่วยไปขอรับบริการโดยไม่มีเงื่อนไข และผู้รักษาก็ให้บริการแก่ผู้ป่วยโดยไม่ได้เรียกร้องสินจ้างเป็นการเอื้อเฟื้อเกื้อกูล ความสัมพันธ์นี้เป็นความสัมพันธ์เชิงครอบครัวยุคแรก (Paternalism) ผู้ป่วยไม่มีสิทธิใดๆ เพราะผู้รักษามองว่าผู้ป่วยเป็นผู้ที่ไม่สามารถตัดสินใจได้โดยอิสระ ต่อมาเมื่ออาชีพแพทย์ได้แยกตัวจากการเป็นพระ กฎเกณฑ์ทางจริยธรรมและระบบกฎหมายเข้ามามีบทบาทควบคุมการประกอบวิชาชีพของแพทย์ ดังในยุคอารยะธรรมเมโสโปเตเมียในตะวันออกกลางช่วงก่อนคริสตกาล ได้มีประมวลกฎหมายที่คุ้มครองสิทธิ

⁴¹ กฎหมายการแพทย์. (น. 123-125). เล่มเดิม.

ผู้ป่วยฉบับแรกของโลกเกิดขึ้นใช้ชื่อว่า ประมวลกฎหมายของพระเจ้าฮัมมูราบี (The Code of Hammurabi) ซึ่งมีบทบัญญัติที่คุ้มครองสิทธิในร่างกายของผู้ป่วยนั่นเอง⁴²

ต่อมาในยุคอารยะธรรมกรีก ซึ่งถือว่าเป็นต้นกำเนิดของวิชาสมัยใหม่หลายสาขา ได้มีครูแพทย์นามว่า ฮิปโปเครติส (Hippocrates) ซึ่งในปัจจุบันได้รับเกียรติว่าเป็น “บิดาแห่งการแพทย์สากล” ได้กำหนดคำสาบานให้ผู้ที่สำเร็จการศึกษาได้สาบานตัวก่อนออกไปเป็นแพทย์ คำสาบานนั้นมีชื่อว่า คำสาบานของฮิปโปเครติส (Hippocrates Oath) ซึ่งมีสาระสำคัญเกี่ยวกับสิทธิผู้ป่วยโดยตรง 2 ประเด็น ได้แก่ การทำการรักษาโดยไม่ก่ออันตรายให้กับผู้ป่วย ยึดถือประโยชน์ของผู้ป่วยเป็นสำคัญ และการเก็บรักษาความลับของผู้ป่วย ซึ่งถือเป็นจรรยาแพทย์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่เก่าแก่ที่สุดและเป็นรากฐานของจรรยาแพทย์สากลที่ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติของแพทย์ในทุกประเทศ และแพทยสมาคมโลกได้ประมวลหลักสำคัญและกำหนดเป็นคำประกาศกรุงเจนีวา พ.ศ. 2490 (The Geneva Declaration) ซึ่งก่อให้เกิดแนวคิดในการออกกฎหมายเพื่อควบคุมวิชาชีพแพทย์ขึ้น แต่ถึงกระนั้น ในทางปฏิบัติจริงอำนาจการตัดสินใจยังคงเป็นสิทธิอำนาจของแพทย์ โดยแพทย์เป็นผู้ตัดสินใจแทนผู้ป่วยเหมือนกับการดูแลรักษาลูกของตนเอง ลักษณะของความสัมพันธ์ยังคงเป็นไปในลักษณะเดิม

ในยุคต่อมาการแพทย์ได้พัฒนาเป็นการแพทย์แนววิทยาศาสตร์ (Science oriented medicine) มีการพัฒนาเทคโนโลยีทางการแพทย์ไปอย่างรวดเร็ว ระบบบริการทางการแพทย์มุ่งเน้นการสร้างแพทย์ที่มีความชำนาญเฉพาะทางมากขึ้นมีความชำนาญเฉพาะส่วน โดยแยกระบบร่างกายเป็นส่วน ๆ จึงขาดความเข้าใจในความเป็นองค์รวมของความเป็นมนุษย์ อีกทั้งแนวคิดในระบบประชาธิปไตยที่สนับสนุนความเป็นอิสระเสรีของความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นสิทธิมนุษยชน ขั้นพื้นฐาน ทำให้อำนาจการตัดสินใจของแพทย์มีการถ่ายโอนมาเป็นของตัวผู้ป่วยเอง โดยมีกฎหมายเข้ามารองรับทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างแพทย์และผู้ป่วยเปลี่ยนเป็นความสัมพันธ์เชิงสัญญา (Contractual relationship) ซึ่งกฎหมายเหล่านั้นก็คือ กฎหมายในเรื่องการยินยอมที่ได้รับการบอกกล่าว (Informed consent) การมีสิทธิที่จะรู้ (Rights to know) การมีสิทธิที่จะปฏิเสธการรักษา ใดๆ ใดอย่างหนึ่ง หรือวิธีใดวิธีหนึ่ง (Rights to refuse) และการมีสิทธิที่จะเลือกรับบริการหรือ การรักษา (Rights to choose) นอกจากนี้ยังมีกฎหมายรับรองสิทธิของผู้ป่วยอีกหลายประการ รวมทั้งจรรยาบรรณของบุคลากรทางการแพทย์อื่น ซึ่งทำให้เกิดความตื่นตัวทั้งในส่วนของผู้ใช้บริการและผู้ให้บริการทางการแพทย์

⁴² จาก *สิทธิผู้ป่วย*. (น. 44-49), โดยวิฑูรย์ อึ้งประพันธ์, 2537, กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์ คปไฟ.

หลักการหรือแนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องระบบบริการสาธารณสุขและการจัดบริการสาธารณสุขในสังคมของแต่ละประเทศนั้น ส่วนใหญ่มักจะขึ้นกับค่านิยม (Value) และปรัชญาแนวความคิดที่สังคมหรือประเทศนั้น ๆ ได้ยึดถือ โดยค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบบริการสาธารณสุขและการจัดบริการสาธารณสุขในสังคมตามหลักสากลนั้น มีอยู่ด้วยกัน 4 ประการ คือ⁴³

1. หลักความเสมอภาค (Equality) หมายถึง ในการจัดการบริการสาธารณสุขของรัฐ ให้แก่ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการได้อย่างเสมอภาคกัน โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องรายได้หรือถิ่นที่อยู่ และรัฐจะต้องขยายการบริการสาธารณสุขให้เพียงพอและอย่างทั่วถึงทั้งประเทศ

2. หลักความเป็นธรรม (Equity) หมายถึง การจัดการบริการสาธารณสุขของรัฐ จะต้องมีความสัมพันธ์กับความจำเป็นทางด้านสุขภาพ (Normative needs) ของประชาชนด้วย โดยที่ความจำเป็นทางด้านสุขภาพนี้ถูกกำหนดโดยผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ ซึ่งมีความต่างจากความต้องการทางด้านสุขภาพที่ประชาชนตระหนักถึง (Felt needs) ประชาชนในแต่ละกลุ่มที่มีความจำเป็นทางด้านสุขภาพเท่ากัน โดยไม่ต้องคำนึงถึงรายได้หรือฐานะทางเศรษฐกิจของประชาชน

3. หลักเสรีภาพ (Freedom) หมายถึง บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการเลือกบริโภคบริการสาธารณสุขได้ตามความสมัครใจ ขึ้นอยู่กับความสามารถในการจ่าย (Ability to pay) ของแต่ละบุคคล ซึ่งเสรีภาพนี้เกี่ยวข้องกับรายได้และอำนาจซื้อของแต่ละบุคคลด้วย เช่น การเลือกเข้ารับบริการในโรงพยาบาลของรัฐหรือโรงพยาบาลของเอกชนย่อมขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของผู้รับบริการ เป็นต้น

4. หลักประโยชน์สูงสุด (Optimality) หรือหลักประสิทธิภาพ (Efficiency) หมายถึง การจัดการบริการสาธารณสุขของสังคมจะต้องคำนึงถึงประสิทธิภาพ ในการใช้ทรัพยากรของสังคมให้เกิดประโยชน์สูงสุดด้วยหลักประสิทธิภาพนี้ จะเกี่ยวข้องกับการจัดการที่ดีที่สุดโดยใช้ต้นทุนหรือทรัพยากรน้อยที่สุด การใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์ที่ทันสมัยและมีราคาแพง

2.4 ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังและข้อตกลงระหว่างประเทศ

ผู้ต้องขังถึงแม้จะถูกจำกัดอิสรภาพทางการใช้ชีวิต ต้องอยู่ในพื้นที่ที่จำกัดและแยกออกจากสังคมทั่วไป แต่ในด้านศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เขายังมีเท่าเทียมกับบุคคลอื่น การจำกัดสิทธิของผู้ต้องขังเป็นเพียงวัตถุประสงค์ของการลงโทษ ผู้ต้องขังทุกคนจะต้องได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างมีมนุษยธรรม โดยเฉพาะเรื่องการรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย ดังนั้น ข้อกำหนด

⁴³ จาก “สิทธิในการรักษาพยาบาล : ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้บริการกับผู้รับบริการทางด้านสุขภาพ (บทนำบทสัมภาษณ์ความเห็นทางวิชาการ)”, 2544, (พฤษภาคม-มิถุนายน), *วารสารมูลนิธิ*, 8(3), น. 1.

ระหว่างประเทศและกฎหมายบังคับโทษของต่างประเทศจะกำหนดหลักเกณฑ์การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังป่วยไว้ดังนี้

ปฏิกูญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

ปฏิกูญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งองค์การสหประชาชาติ ได้รับรองสิทธิของบุคคลรวมทั้งผู้ต้องโทษไว้ว่าบุคคลใดๆ จะถูกทรมานหรือได้รับผลปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรมหรือต่ำช้าไม่ได้ และทุกคนเสมอกันตามกฎหมาย และมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันจากการเลือกปฏิบัติใดๆ อันเป็นการล่วงละเมิดปฏิกูญญาและจากการขุยงให้เกิดการเลือกปฏิบัติดังกล่าว

ปฏิกูญญาฯ ยังได้รับรองสิทธิของบุคคล และผู้ต้องโทษที่จะได้รับชดใช้หากได้รับการปฏิบัติที่ผิดกฎหมาย ดังบทบัญญัติที่ว่า ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับบำบักอันเป็นผลจริงจังกจากศาลที่มีอำนาจแห่งชาติต่อการกระทำอันละเมิดสิทธิหลักมูลฐานซึ่งตนได้รับตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย

จากการศึกษาของศาสตราจารย์ L. J. M. Cooray พบว่า ขอบเขตความหมายของสิทธิมนุษยชนประกอบด้วยสิทธิ 3 ประเภท อันได้แก่ สิทธิในเสรีภาพพลเมือง (Civil Liberties) สิทธิในเชื้อชาติ (Ethnic Rights) และสิทธิในสังคมเศรษฐกิจ (Socio-economic Rights) กล่าวคือ⁴⁴

สิทธิในเสรีภาพพลเมือง (Civil Liberties)

สิทธิเสรีภาพพลเมืองเป็นพื้นฐานในเสรีภาพที่บางประเทศได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญเพื่อคุ้มครองสิทธิปัจเจกชนหรือกลุ่มสังคม โดยมีสิทธิพื้นฐานสำคัญได้แก่

1. สิทธิในการแสดงความคิดเห็น สิทธิไม่ถูกจำกัดและจับกุมคุมขังโดยไม่มีกฎหมายบัญญัติ การกระทำนั้นเป็นความผิด สิทธิได้รับการปฏิบัติที่ไม่ทารุณโหดร้ายผิดมนุษยชาติ สิทธิการถูกลงโทษโดยการดำเนินคดีอย่างเป็นทางการจากศาลที่มีเขตอำนาจและศาลที่มีความเป็นอิสระในการพิจารณาคดี

2. สิทธิในทรัพย์สินตามกฎหมาย

3. สิทธิในความเสมอภาพและความเท่าเทียมกันไม่เลือกปฏิบัติ (Freedom From Discrimination)

4. สิทธิในการชุมนุมทางการเมือง สิทธิทางการเมือง (Political Rights)

5. สิทธิในความคิด การนับถือศาสนา

6. สิทธิในการทำการค้าขายประกอบอาชีพและการศึกษา

7. สิทธิในการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานภายในราชอาณาจักรและนอกราชอาณาจักร

⁴⁴ สิทธิที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ในประเทศต่างๆ ทั่วโลก. (น. 80). เล่มเดิม.

สิทธิในเชื้อชาติ (Ethnic Rights)

ปัญหาชนชาติที่ประกอบด้วยพหุภาษา หลายวัฒนธรรม เชื้อชาติและศาสนาที่แตกต่างกันในชนกลุ่มน้อย จึงจำต้องคุ้มครองสิทธิดังกล่าวไว้ในคำประกาศสิทธิมนุษยชนสากล เพื่อดำรงไว้ซึ่งความเท่าเทียมกัน ไม่มีการแบ่งเชื้อชาติ ศาสนาและเพศ สิทธิดังกล่าวถือเป็นพื้นฐานสำคัญของสิทธิมนุษยชน อันเป็นเหตุทำให้สังคมมนุษยชาติแบ่งแยกเลือกปฏิบัติและก่อให้เกิดความไม่เสมอภาคและไม่ยุติธรรมต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

สิทธิในสังคมเศรษฐกิจ (Socio-economic Rights)

สิทธิในสวัสดิการสังคม (Social Welfare Rights) ในบางประเทศถือว่าเป็นนโยบายของรัฐที่รัฐบาลมีหน้าที่ต้องอำนวยความสะดวกให้แก่พลเมือง อีกทั้งเป็นหน้าที่ของฝ่ายนิติบัญญัติต้องตรากฎหมายเพื่อการคุ้มครองสิทธิดังกล่าวอันได้แก่สวัสดิการสังคมในด้านการทำงานของพลเมือง อายุผู้ทำงาน การใช้แรงงานเด็ก มาตรฐานการครองชีพของพลเมือง การรับการศึกษา การพัฒนาประเทศ การประกันสังคมและเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและภาษา สิทธิของชนกลุ่มน้อย มลภาวะ สิ่งแวดล้อม การส่งเสริมสันติภาพและความร่วมมือระหว่างประเทศ สิทธิเหล่านี้เป็นสิทธิพลเมืองพึงได้รับจากการอำนวยความสะดวกของรัฐโดยตรงตามสิทธิมนุษยชน

สิทธิต่างๆ เหล่านี้เป็นสิทธิมนุษยชนตามคำประกาศสิทธิมนุษยชนสากลเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 อันประกอบด้วยสมาชิกในประเทศต่างๆ “มนุษย์ทุกคนเกิดมามีความเป็นอิสระเสรีภาพและเท่าเทียมกันในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์พร้อมด้วยสิทธิต่างๆ ในชีวิต เสรีภาพ และมีหลักประกันสิทธิในส่วนบุคคลดังกล่าว” ในการนี้ ที่ประชุมสหประชาชาติของประเทศภาคีสมาชิกได้วางบรรทัดฐานในเรื่องสิทธิมนุษยชนเป็นพื้นฐานสำคัญทั้งสิ้น 30 มาตรา โดยแบ่งสิทธิมนุษยชนเป็น 6 ประเภท กล่าวคือ

- (1) สิทธิทางการเมือง (Political Rights) ได้แก่สิทธิการเลือกตั้งและสิทธิการเข้าร่วมทางการเมือง
- (2) สิทธิพลเมือง (Civil Rights) ได้แก่สิทธิพลเมืองในเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นและออกความเห็น
- (3) สิทธิความเสมอภาคเท่าเทียมกัน (Equality Rights) ได้แก่สิทธิความเสมอภาคและไม่เลือกปฏิบัติ
- (4) สิทธิทางเศรษฐกิจ (Economic Rights) ได้แก่สิทธิการคุ้มครองแรงงาน ค่าจ้างและสวัสดิการ
- (5) สิทธิทางสังคม (Social Rights) สิทธิได้รับการศึกษาและสวัสดิการรักษายาบาลและคำรักษายาบาล

(6) สิทธิด้านวัฒนธรรม (Cultural Rights) ได้แก่สิทธิด้านภาษาพูดประจำชาติ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี

ขอบเขตความหมายของสิทธิมนุษยชนดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นได้โดยชัดว่าเป็น สิทธิและเสรีภาพปัจเจกชนทุกประเภทที่มีพื้นฐานมาจากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามกฎหมาย ธรรมชาติ และเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ และยังรวมถึงสิทธิมนุษยชน จากขอบเขตความหมายสิทธิมนุษยชนดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่า สิทธิมนุษยชนหมายถึง “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อันได้แก่สิทธิและเสรีภาพปัจเจกชนทุกประเภท สิทธิขั้นพื้นฐาน อีกทั้ง หมายถึงสิทธิทางสังคม สิทธิทางเศรษฐกิจ และสิทธิต่างๆ ที่รัฐมีหน้าที่ดำเนินการด้วย”⁴⁵

ปณิญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชน ได้กำหนดเกี่ยวกับเรื่องสิทธิไว้ ดังนี้

ข้อ 2 บุคคลชอบที่จะมีสิทธิและเสรีภาพตามที่ระบุไว้ในปณิญานี้โดยไม่มีการจำแนก ความแตกต่างในเรื่องใดๆ เช่น เชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความเห็นทางการเมืองหรือทางอื่นใด ชาติ หรือสังคมอันเป็นที่มาเดิม ทรัพย์สิน กำเนิดหรือสถานะอื่นใด

ข้อ 3 บุคคลทุกคนมีสิทธิในการดำรงชีวิต เสรีภาพ และความมั่นคงแห่งร่างกาย

ข้อ 5 บุคคลใดจะถูกทรมานหรือได้รับการปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้ายทารุณ ไร้มนุษยธรรมหรือหยาบกระด้างไม่ได้

ข้อ 12 การเข้าไปสอดแทรกโดยพลการ...การส่งข่าวสาร...จะกระทำไม่ได้ ทุกคนมีสิทธิ ที่จะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายจากการสอดแทรกดังกล่าว

ข้อ 18 บุคคลมีสิทธิเสรีภาพแห่งความคิด มโนธรรมและศาสนา สิทธินี้รวมถึงเสรีภาพ ที่จะเปลี่ยนศาสนาหรือความเชื่อถือ และเสรีภาพที่จะแสดงให้ศาสนาหรือความเชื่อถือประจักษ์ใน รูปของการสอน การปฏิบัติกิจ การเคารพสักการบูชา สวดมนต์และถือปฏิบัติพิธีกรรม ไม่ว่าจะโดย ลำพังตนเองหรือร่วมกับผู้อื่นในประชาคม และในที่สาธารณะหรือส่วนตัว

ข้อ 25 (1) บุคคลทุกคนมีสิทธิในมาตรฐานการครองชีพอันเพียงพอสำหรับสุขภาพและ ความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัว รวมทั้งอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และการดูแลรักษาทาง แพทย์และบริการทางสังคมที่จำเป็น

กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ประกาศใช้เมื่อ ค.ศ. 1966 ได้รับรองสิทธิของบุคคลและผู้ต้องโทษไว้สอดคล้องกันกับบทบัญญัติในปณิญาฯ ดังนี้⁴⁶

⁴⁵ แหล่งเดิม. น. 80.

⁴⁶ กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก. (น. 49). เล่มเดิม.

- 1) สิทธิของผู้ต้องหาและผู้ต้องหาโทษ ที่จะได้รับการชดใช้ความเสียหายที่เกิดจากการถูกจับหรือควบคุมตัวโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือการปฏิบัติที่ขัดต่อความยุติธรรม
- 2) สิทธิของบุคคลที่จะต้องไม่ถูกพิจารณาพิพากษาคดีและลงโทษซ้ำในการกระทำความผิดกรรมเดียวกัน
- 3) สิทธิของผู้ต้องหาโทษที่จะต้องไม่ถูกลงโทษอย่างโหดร้ายไร้มนุษยธรรม และพึงได้รับการคุ้มครองจากระบบราชทัณฑ์ ที่มุ่งให้มีการกลับเนื้อกลับตัวและการฟื้นฟูทางสังคม และพึงมีการจำแนกผู้กระทำความผิดที่เป็นเด็กและเยาวชนออกจากผู้ใหญ่ และได้รับการปฏิบัติตามความเหมาะสมแก่วัยและสถานะทางกฎหมาย
- 4) สิทธิของบุคคลที่จะไม่ต้องถูกจำคุกเพราะเหตุว่าไม่อาจชำระหนี้ตามสัญญาได้
- 5) การคุ้มครองบุคคลที่กระทำความผิดให้ต้องรับโทษประหารชีวิต เฉพาะผู้กระทำความผิดในคดีอุกฉกรรจ์ที่สุด
- 6) ผู้ต้องคำพิพากษาให้ประหารชีวิตมีสิทธิในการขออภัยโทษหรือลดหย่อนผ่อนโทษตามคำพิพากษา การนิรโทษกรรม การอภัยโทษ หรือการลดหย่อนผ่อนโทษจากคำพิพากษาให้ประหารชีวิตในทุกกรณี

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เป็นมาตรฐานร่วมกันแห่งความสำเร็จสำหรับประชาชนทั้งหลาย ด้วยจุดประสงค์ที่จะให้ปัจเจกบุคคลผู้ทุกนามและองค์กรของสังคมทุกหน่วย ได้ระลึกเสมอถึงปฏิญญานี้ พยายามสั่งสอนและให้การศึกษาเพื่อส่งเสริมการเคารพต่อสิทธิและเสรีภาพ เพื่อให้ได้มาซึ่งการยอมรับและถือปฏิบัติต่อสิทธิเหล่านั้น ได้ผลทั้งในหมู่ประชาชนของรัฐสมาชิกเอง และในหมู่ประชาชนแผ่นดินแดนที่อยู่ภายใต้ดูแลของรัฐบาลสมาชิกดังกล่าว แม้แต่ผู้ต้องขังที่ถูกควบคุมอยู่ในเรือนจำก็ได้รับสิทธิบางประการเช่นเดียวกับประชาชนทั่วไป เมื่อมีการเจ็บป่วยก็ได้รับสิทธิในการบำบัดรักษาจากแพทย์เท่าเทียมกัน ดังสาระสำคัญ ดังนี้

บุคคลมีสิทธิในมาตรฐานการครองชีพที่เพียงพอสำหรับสุขภาพ และความอยู่ดีของตน และครอบครัว รวมทั้งอาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย การรักษาพยาบาล และบริการสังคมที่จำเป็น และสิทธิในความมั่นคงในกรณีว่างงาน เจ็บป่วย ทูพพลภาพ เป็นหม้าย ว่างงาน หรือการขาดปัจจัยในการเลี้ยงชีพอื่นใด ในพฤติการณ์อันเกิดจากที่ตนจะควบคุมได้

ผู้ต้องขังในเรือนจำมีสิทธิพื้นฐานในด้านสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ โดยเป็นไปตามมาตรฐานของการดูแลทางการแพทย์ซึ่งไม่แตกต่างจากบุคคลทั่วไปและไม่ถูกเลือกปฏิบัติ สิทธิพื้นฐานนี้ทำให้การรับรองและคุ้มครองโดย กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม

และวัฒนธรรม (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights หรือ ICESCR) ข้อที่ 12 บัญญัติว่า

รัฐภาคีแห่งกติการับรองสิทธิของทุกคนที่จะมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตตามมาตรฐานสูงสุดเท่าที่เป็นได้⁴⁷

คำว่า "สุขภาพ" เป็นที่เข้าใจว่ามีไม่เพียงสิทธิในการมีสุขภาพดีเท่านั้น แต่ยังเป็นสิทธิที่จะควบคุมสุขภาพและร่างกายของตนเอง และเป็นอิสระจากการแทรกแซง เช่น การทรมานหรือการทดลองทางการแพทย์ รัฐต้องคุ้มครองสิทธินี้โดยทำให้ประชาชนเข้าถึงปัจจัยสุขภาพที่จำเป็น เช่น น้ำสะอาด สุขอนามัย อาหาร สารอาหารและที่อยู่อาศัย และผ่านระบบสาธารณสุขอย่างครอบคลุม ซึ่งทุกคนเข้าถึงได้โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ และทุกคนเข้าถึงได้อย่างประหยัด อย่างไรก็ตาม ประเทศสหรัฐอเมริกาลงนามกติกาดังกล่าวในปี ค.ศ. 1979 แต่ยังไม่มีการให้สัตยาบัน ด้วยเหตุผลทางการเมือง⁴⁸

ตามกติกาข้อที่ 12 ดังกล่าวเกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน นักโทษควรได้รับการดูแลรักษาอย่างเหมาะสมกับภาวะของสุขภาพ เมื่อรัฐกักขังเอาบุคคลใด ย่อมเป็นการเอาเสรีภาพของบุคคลนั้นมาด้วย รัฐจึงต้องรับผิดชอบดูแลสุขภาพภายใต้เงื่อนไขการถูกควบคุมตัว

การมีสุขภาพที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจจะส่งผลต่อการปฏิบัติตัวของนักโทษ และสังคมในคุก โดยการจำคุกเป็นการบั่นทอนทางจิตใจและมีผลต่อสุขภาพร่างกายอยู่ในตัว ดังนั้น เจ้าหน้าที่พัศดีเรือนจำหรือผู้คุมขังไม่เพียงมีหน้าที่จัดหายา แต่ยังมีหน้าที่จัดหาหรือสร้างสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตรวมทั้งเครื่องนอนเครื่องใช้ของนักโทษ และส่วนมากนักโทษจะมาจากฐานะทางครอบครัวที่ยากจน นักโทษอาจมีโรคประจำตัวที่ไม่ได้รับการรักษา ดิคาเสพติด หรือมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพของจิตใจ บุคคลเหล่านี้ต้องได้รับความช่วยเหลือ

ในหลายประเทศ นักโทษส่วนใหญ่เป็นโรคติดต่ออย่างเช่น วัณโรค ตับอักเสบ และเอดส์ ผู้คุมต้องคอยสอดส่องดูแลตรวจสอบผู้มาติดต่อ หรือนักโทษที่มาใหม่เพื่อให้แน่ใจว่าไม่ได้สัมผัสกับความเสี่ยงของการติดเชื้อ หากการบริหารจัดการในคุกล้มเหลว สังคมในคุกจะมีแต่ปัญหาสุขภาพ

⁴⁷ Article 12 (1) The States Parties to the present Covenant recognize the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health.

⁴⁸ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม. สืบค้น 3 มิถุนายน 2557, จาก www.th.wikipedia.org/wiki.

นอกจากนี้ยังมีหลักการพื้นฐานว่าด้วยการปฏิบัติต่อนักโทษ (Basic Principles for the Treatment of Prisoners 1990)

ข้อ 1 นักโทษทุกคนพึงได้รับการปฏิบัติอย่างเคารพต่อศักดิ์ศรี และคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์

ข้อ 2 การเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องของเชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดทางการเมือง หรือความคิดเห็นอื่นๆ แหล่งกำเนิดทางชาติหรือสังคม สถานะทางทรัพย์สิน กำเนิด หรือทางอื่นใดนั้นจะกระทำมิได้

ข้อ 3 เป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะเคารพต่อความเชื่อทางศาสนาและกฎเกณฑ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่ผู้ต้องขังเป็นสมาชิกอยู่ตามเงื่อนไขของสังคมนั้นกำหนด

ข้อ 5 เว้นแต่ข้อจำกัดซึ่งเป็นที่เห็นได้ชัดว่ามีความจำเป็นอันสืบเนื่องจากข้อเท็จจริงว่า จะต้องจำกัดอิสรภาพของผู้ต้องขังนั้น ผู้ต้องขังทุกคนพึงได้รับการคุ้มครองในเรื่องของสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานซึ่งกำหนดโดยปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ตลอดจนกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิความเป็นพลเมืองและสิทธิทางการเมือง และพิธีสารตามสิทธิฉบับอื่นๆ ซึ่งประเทศนั้นๆ ได้ตกลงเป็นภาคีอีกทั้งผู้ต้องขังทุกคนพึงได้รับการคุ้มครองสิทธิอื่นๆ ตามที่ได้กำหนดไว้ในอนุสัญญาฉบับอื่นขององค์การสหประชาชาติด้วย

ข้อ 9 ผู้ต้องขังพึงมีสิทธิได้รับการทางการแพทย์ที่มีอยู่ในประเทศ โดยปราศจากการรังเกียจเคียดแค้นที่จากการที่มีฐานะเป็นผู้ต้องขัง

ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิผู้ป่วยของแพทยสมาคมโลก

ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิผู้ป่วยของแพทยสมาคมโลก (The World Medical Association Declaration on the Rights of the Patient) ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมสมัชชาแพทย์โลก ครั้งที่ 34 ณ กรุงลิสบอน ประเทศโปรตุเกส เมื่อเดือนกันยายน-ตุลาคม ค.ศ. 1981 ได้มีการกำหนดหลักการที่สำคัญ 11 ประการ ดังนี้⁴⁹

1. สิทธิในการได้รับการรักษาพยาบาลที่มีคุณภาพดี
- ก. บุคคลทุกคนมีสิทธิได้รับการรักษาทางการแพทย์ที่เหมาะสมโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ
- ข. ผู้ป่วยทุกคนมีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลจากแพทย์ ซึ่งต้องมีอิสระในการตัดสินใจทางคลินิกและทางจริยธรรมโดยปราศจากการแทรกแซงใดๆ

⁴⁹ From *Human Rights in Patient Care : A Practitioner Guide* (pp. 37-41), by Byrne I, 2012.

ค. ผู้ป่วยต้องได้รับการรักษาพยาบาลที่เป็นประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ป่วยเอง การรักษาพยาบาลดังกล่าวจะต้องเป็นไปตามหลักวิชาทางการแพทย์ซึ่งเป็นที่รับรองกันทั่วไป

ง. การรับรองคุณภาพควรถือเป็นส่วนหนึ่งของการดูแลสุขภาพ โดยเฉพาะแพทย์ควรจะต้องรับผิดชอบต่อการรักษาคุณภาพของบริการทางการแพทย์

จ. ในกรณีจะต้องเลือกใช้วิธีการรักษาบางอย่างที่มีอยู่อย่างจำกัดแก่ผู้ป่วยบางราย ผู้ป่วยเหล่านั้นจะต้องได้รับการคัดเลือกอย่างเป็นธรรมในการได้รับวิธีการรักษานั้น และการคัดเลือกต้องทำโดยพื้นฐานข้อชี้บ่งทางการแพทย์เท่านั้นและต้องไม่มีการเลือกปฏิบัติ

ฉ. ผู้ป่วยมีสิทธิที่จะได้รับการดูแลสุขภาพอย่างต่อเนื่อง แพทย์มีหน้าที่จัดการให้มีการประสานงานทางการแพทย์กับผู้ให้บริการด้านสุขภาพอื่น แพทย์ไม่อาจยุติการรักษาผู้ป่วยลงได้ ตราบเท่าที่มีข้อชี้บ่งทางการแพทย์ว่าจำเป็นต้องให้การรักษาต่อไป เว้นแต่จะมีการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ป่วยอย่างเหมาะสมและให้โอกาสอย่างเพียงพอในการดูแลรักษาด้วยวิธีอื่น

2. สิทธิในการเลือกอย่างเสรี

ก. ผู้ป่วยมีสิทธิที่จะเลือกและเปลี่ยนแพทย์ โรงพยาบาลหรือสถานพยาบาลโดยอิสระ โดยไม่คำนึงว่าจะอยู่ในสังกัดของรัฐหรือเอกชน

ข. ผู้ป่วยมีสิทธิสอบถามความเห็นจากแพทย์อื่นเมื่อใดก็ได้

3. สิทธิในการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเอง

ก. ผู้ป่วยมีสิทธิที่จะตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองโดยอิสระ โดยที่แพทย์จะต้องแจ้งให้ผู้ป่วยทราบถึงผลที่จะเกิดขึ้นจากการตัดสินใจนั้น

ข. ผู้ป่วยที่มีสภาพจิตใจสมบูรณ์มีสิทธิที่จะให้หรือไม่ให้ความยินยอมแก่แพทย์ในการตรวจวินิจฉัยโรคหรือบำบัดรักษาโรคของตน ผู้ป่วยมีสิทธิได้รับข้อมูลที่จำเป็นในการตัดสินใจของตนเอง ผู้ป่วยจะต้องเข้าใจอย่างชัดเจนเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการตรวจทดสอบหรือการบำบัดรักษา ผลที่จะได้รับ รวมถึงผลที่จะเกิดขึ้นจากการที่ไม่ให้ความยินยอม

ค. ผู้ป่วยมีสิทธิปฏิเสธที่จะเข้าร่วมในงานวิจัยหรือการเรียนการสอนทางการแพทย์

4. ผู้ป่วยที่ไม่รู้สึกตัว

ก. กรณีผู้ป่วยไม่รู้สึกตัวหรือไม่สามารถแสดงเจตจำนงของตนเองได้ แพทย์จะต้องได้รับความยินยอมจากผู้แทนที่มีอำนาจตามกฎหมายที่ได้รับการอธิบายข้อมูลแล้ว

ข. กรณีที่ไม่อาจมีผู้แทนที่มีอำนาจตามกฎหมาย เมื่อมีความจำเป็นรีบด่วนที่จะต้องให้การรักษาทางการแพทย์ ให้สันนิษฐานว่าผู้ป่วยให้ความยินยอมแล้ว เว้นแต่เป็นที่ชัดเจนและ

ปราศจากข้อสงสัยว่าจะขัดต่อการแสดงเจตนาหรือความคิดเห็น แต่เดิมของผู้ป่วย ซึ่งประสงค์จะ
ไม่ให้ความยินยอมในสภาพการณ์เช่นนั้น

ก. อย่างไรก็ตาม แพทย์ควรจะพยายามช่วยชีวิตของผู้ป่วยที่ไม่รู้สึกตัวในทุกกรณีที่
ผู้ป่วยพยายาม จะฆ่าตัวตาย

5. ผู้ป่วยที่เป็นผู้ไร้ความสามารถ

ก. กรณีผู้ป่วยเป็นผู้เยาว์หรือผู้ที่ไม่สามารถใช้สิทธิตามกฎหมาย ในบางประเทศให้ใช้
ความยินยอม ของผู้แทนที่ได้รับแต่งตั้งตามกฎหมายแทน กระนั้นก็ดี ผู้ป่วยจะต้องมีส่วนร่วมใน
การตัดสินใจอย่างเต็มที่เท่าที่ความสามารถของผู้ป่วยจะเอื้ออำนวยให้กระทำได้

ข. ถ้าผู้ที่ไม่สามารถใช้สิทธิตามกฎหมาย ยังสามารถตัดสินใจอย่างมีเหตุผลได้อยู่
แพทย์จะต้องเคารพการตัดสินใจดังกล่าว และผู้ป่วยมีสิทธิที่จะห้ามการเปิดเผยข้อมูลนี้แก่ผู้แทนที่
ได้รับแต่งตั้งตามกฎหมาย

ค. กรณีผู้แทนที่ได้รับแต่งตั้งตามกฎหมายของผู้ป่วย หรือบุคคลที่ได้รับมอบอำนาจ
จากผู้ป่วย ห้ามการดำเนินการบำบัดรักษาต่อไป ซึ่งตามความเห็นของแพทย์แล้วเห็นว่าการรักษานั้น
จะเป็นประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ป่วยเอง แพทย์จึงจะไม่ปฏิบัติตามคำสั่งนั้น ทั้งนี้ จะต้องไม่ขัดต่อกฎหมาย
หรือกฎเกณฑ์อื่น สำหรับกรณีฉุกเฉินแพทย์จะต้องดำเนินการเพื่อประโยชน์สูงสุดของผู้ป่วย

6. วิธีการตรวจรักษาที่ขัดต่อเจตจำนงของผู้ป่วย

กระบวนการตรวจวินิจฉัยโรคหรือการบำบัดรักษาที่ขัดต่อเจตจำนงของผู้ป่วย สามารถ
ทำได้เฉพาะในกรณีฉุกเฉินเท่านั้น กล่าวคือ จะต้องมิกฎหมายอนุญาตเป็นการเฉพาะ และเป็นไป
ตามหลักจริยธรรมทางการแพทย์

7. สิทธิที่จะได้รับข้อมูล

ก. ผู้ป่วยมีสิทธิได้รับข้อมูลเกี่ยวกับตนเองในเวชระเบียน และได้รับการแจ้งข้อมูลทาง
สุขภาพของผู้ป่วยทุกประการ รวมถึงข้อมูลการเจ็บป่วยทางการแพทย์ อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่เป็น
ความลับของบุคคลอื่นที่ปรากฏในเวชระเบียนไม่ควรเปิดเผยให้ ผู้ป่วยทราบ หากไม่ได้รับความ
ยินยอมจากบุคคลที่เป็นเจ้าของข้อมูลนั้น

ข. ข้อยกเว้นที่จะไม่เปิดเผยข้อมูลแก่ผู้ป่วยคือ เมื่อมีเหตุผลอันดีที่เชื่อได้ว่า ข้อมูลนั้น
จะก่อให้เกิดอันตรายร้ายแรงต่อชีวิตหรือสุขภาพของผู้ป่วย

ค. การให้ข้อมูลแก่ผู้ป่วยต้องเป็น ไปอย่างเหมาะสมกับวัฒนธรรมของผู้ป่วย และ
เพื่อให้ผู้ป่วยเข้าใจได้โดยง่าย

ง. ผู้ป่วยมีสิทธิร้องขอมิให้เปิดเผยข้อมูลแก่บุคคลอื่น ยกเว้นกรณีจำเป็นเพื่อปกป้องชีวิตของบุคคลอื่น

จ. ผู้ป่วยมีสิทธิจะเลือกบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่จะได้รับแจ้งข้อมูลแทนตน

8. สิทธิที่จะได้รับการรักษาความลับ

ก. ข้อมูลด้านสุขภาพของผู้ป่วย, อาการเจ็บป่วย, การวินิจฉัยโรค, การฟื้นฟู และการบำบัดรักษา รวมทั้งข้อมูลส่วนบุคคลอื่นๆ จะต้องถูกเก็บรักษาไว้เป็นความลับ แม้กระทั่งหลังจากผู้ป่วยเสียชีวิตลง แต่ทายาทมีสิทธิที่จะขอข้อมูลซึ่งจะบ่งบอกถึงความเสี่ยงเกี่ยวกับสุขภาพของเขา

ข. ข้อมูลที่เป็นความลับจะเปิดเผยได้ก็ต่อเมื่อผู้ป่วยให้ความยินยอมโดยชัดแจ้ง หรือโดยอำนาจแห่งบทบัญญัติกฎหมาย ข้อมูลดังกล่าวจะเปิดเผยแก่ผู้ให้บริการด้านสุขภาพอื่นได้ก็ต่อเมื่อเป็นความจำเป็น ที่จะต้องรู้เท่านั้น เว้นแต่ผู้ป่วยได้ให้ความยินยอมโดยชัดแจ้งแล้ว

ค. ข้อมูลส่วนตัวของผู้ป่วยทุกประเภทจะได้รับความคุ้มครอง การคุ้มครองข้อมูลส่วนตัวจะต้องจัดเก็บไว้อย่างเหมาะสม ชิ้นส่วนเนื้อเยื่อของมนุษย์ที่สามารถอ้างอิงข้อมูลส่วนตัวได้ จะได้รับความคุ้มครองเช่นกัน

9. สิทธิได้รับสุศึกษา

บุคคลทุกคนมีสิทธิได้รับสุศึกษาที่มีส่วน ช่วยตนเองในการตัดสินใจเลือกปฏิบัติตน เพื่อสุขภาพและการรับบริการด้านสุขภาพ การศึกษาดังกล่าวให้รวมถึงข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่ส่งผลดีต่อสุขภาพ วิธีการป้องกันและรู้จักสังเกตอาการของโรคในระยะเริ่มแรก ควรมีการเน้นให้คนทุกคนต้องรับผิดชอบต่อสุขภาพของตนเองในเบื้องต้น โดยแพทย์ต้องกระตือรือร้นที่จะต้องถือเป็นหน้าที่ในการมีส่วนร่วมที่จะให้การศึกษาด้วย

10. สิทธิในศักดิ์ศรีของผู้ป่วย

ก. ศักดิ์ศรีของผู้ป่วยและสิทธิในความเป็นส่วนตัวจะต้องได้รับการเคารพตลอดเวลาที่มีการรักษาพยาบาลและการเรียนการสอน โดยคำนึงถึงคุณค่าและวัฒนธรรมที่ผู้ป่วยยึดถือ

ข. ผู้ป่วยมีสิทธิที่จะได้รับการบรรเทาความทุกข์ทรมานของตนตามวิทยาการความรู้ในปัจจุบัน

ค. ผู้ป่วยมีสิทธิที่จะได้รับการรักษาพยาบาลในวาระสุดท้ายอย่างมีมนุษยธรรม และมีสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือทุกอย่าง เพื่อจะช่วยให้ผู้ป่วยเสียชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี โดยสงบเท่าที่จะทำได้

11. สิทธิในการได้รับความช่วยเหลือทางศาสนา

ผู้ป่วยมีสิทธิที่จะได้รับหรือปฏิเสธการเยียวยาทางจิตวิญญาณและศีลธรรม รวมถึงการช่วยเหลือของนักบวชในศาสนาที่ตนนับถือ

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners)

หลักการเบื้องต้น กฎมาตรฐานทุกข้อต้องใช้อย่างเสมอภาคปราศจากการเลือกปฏิบัติ เพราะเหตุในเรื่องเชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดทางการเมือง หรือความคิดเห็นอื่น ๆ กำเนิดทางชาติหรือสังคม สถานะทางทรัพย์สิน กำเนิดหรืออื่นใด ห้ามทั้งสิ้นและต้องให้ความเคารพต่อความเชื่อทางศาสนาของนักโทษ⁵⁰

บริการด้านการแพทย์ เรือนจำต้องมีแพทย์อย่างน้อย 1 คน มีความรู้ด้านจิตบำบัด การให้บริการควรต้องประสานกับโรงพยาบาลหรือศูนย์สาธารณสุขของชุมชนหรือประเทศรวมถึงศูนย์จิตบำบัด กรณีโรคต้องการบำบัดรักษาเฉพาะด้านควรส่งตัวไปยังสถานบำบัดรักษานั้น โดยเฉพาะหรือโรงพยาบาลนอกเรือนจำ กรณีที่เรือนจำมีสถานพยาบาลเองจะต้องมีอุปกรณ์ในการบำบัดรักษา และยาพอแก่การเจ็บป่วย มีเจ้าหน้าที่แพทย์ประจำเรือนจำต้องให้บริการ ทันตกรรมโดยเจ้าหน้าที่ทันตกรรมแก่นักโทษทุกคน

ในส่วนที่เกี่ยวกับสุขภาพอนามัยเมื่อเกิดการเจ็บป่วย ผู้ต้องขังที่ป่วยทุกคนต้องได้รับการดูแลรักษาพยาบาลและได้รับการปฏิบัติ โดยคำนึงถึงสิทธิขั้นพื้นฐานที่เขามีอยู่ การรักษาพยาบาลผู้ต้องขังอยู่ในเรือนจำและทัณฑสถาน เป็นสิ่งจำเป็นทั้งในด้าน การปกครอง เหตุผลทางการแพทย์และหลักมนุษยธรรม ทั้งยังมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการอนามัยและสุขภาพจิต ตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อนักโทษขององค์การสหประชาชาติ หลักการและแนวปฏิบัติสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการรักษาพยาบาล ดังนี้

มาตรฐานขั้นต่ำฯ ข้อที่ 22

1. เรือนจำทุกแห่งพึงจัดให้แพทย์ผู้ทรงคุณวุฒิ สำหรับตรวจรักษาอย่างน้อย 1 นาย ซึ่งควรมีความรู้ทางด้านโรคจิตบ้าง การบำบัดรักษาในเรือนจำควรให้สอดคล้องกับโครงการบริหารสาธารณสุขแห่งชาติ ทั้งนี้ควรจะรวมการวิเคราะห์ทางจิต และการให้การรักษาแก่บุคคลที่จิตพิการด้วย
2. ผู้ต้องขังที่มีอาการป่วยที่ต้องใช้แพทย์ผู้ชำนาญเฉพาะโรครักษา ควรจะได้ย้ายไปรักษาด้วยโรงพยาบาลเรือนจำเฉพาะ โรคนั้นๆ หรือส่งไปยังโรงพยาบาลอื่นๆ เรือนจำที่มีโรงพยาบาลไว้ควรจัดให้มีเวชภัณฑ์และอุปกรณ์การบำบัดรักษาอย่างครบครัน พร้อมทั้งคณะนายแพทย์และเจ้าหน้าที่ฝึกฝนมาอย่างดี
3. จัดให้มีทันตแพทย์เป็นผู้บำบัดรักษาโรคฟันแก่ผู้ต้องขัง

⁵⁰ กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก. (น. 51). เล่มเดิม.

มาตรฐานขั้นต่ำๆ ข้อ 23

1. เรือนจำหญิงต้องจัดให้มีที่พักรักษาให้หญิงที่มีครรภ์ก่อนและหลังคลอดบุตร จะต้องจัดให้หญิงได้คลอดบุตรในสถานพยาบาลนอกเรือนจำ กรณีที่การคลอดเกิดขึ้นในเรือนจำต้องไม่บันทึกสถานที่เกิดของเด็กในสูติบัตรว่าเด็กนั้นเกิดในเรือนจำ

2. ถ้าอนุญาตให้เด็กอยู่กับมารดาในเรือนจำได้ ให้จัดให้มีเจ้าหน้าที่ผู้ชำนาญการเลี้ยงเด็กเป็นผู้อภิบาล มีที่ให้เด็กอยู่เมื่อไม่ได้อยู่กับแม่

มาตรฐานขั้นต่ำๆ ข้อที่ 24

แพทย์จะต้องตรวจร่างกายผู้ต้องขังทุกคนโดยมิชักช้า นับแต่แรกจับตัวไว้ในเรือนจำ และตรวจอีกเป็นครั้งคราวภายหลังที่ได้รับตัวแล้วตามความจำเป็น เพื่อจะได้ทราบว่า ผู้ต้องขังคนใดป่วยเป็นโรคทางกายหรือทางจิตอย่างไรบ้าง แล้วจะได้ให้การบำบัดรักษา ถ้าป่วยหรือสงสัยว่าป่วยเป็นโรคติดต่อก็จะได้แยกไว้ กับถ้าตรวจพบข้อบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจอันจะเป็นอุปสรรคต่อการปรุงแต่งแก้ไขผู้ต้องขังนั้น ก็จะต้องบันทึกแจ้งไว้ตลอดจนทำการวินิจฉัยความสามารถทางร่างกายในการทำงานของผู้ต้องขังแต่ละคนด้วย

มาตรฐานขั้นต่ำๆ ข้อที่ 25

จะต้องมีเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ดูแลสุขภาพกายและสุขภาพจิตของนักโทษที่ป่วยเป็นประจำวัน

มาตรฐานขั้นต่ำๆ ข้อที่ 26

1. ต้องตรวจสุขภาพนักโทษทุกคนตั้งแต่แรกจับและหลังจากนั้นอีกตามความจำเป็นต้องดูแลสุขภาพกายและสุขภาพจิตของนักโทษ และต้องรายงานต่อผู้บัญชาการเรือนจำเมื่อพบว่านักโทษรายใดควรส่งตัวไปบำบัดรักษาภายนอกเรือนจำ นอกจากนั้นต้องตรวจตราและเสนอความเห็นต่อผู้บัญชาการเรือนจำอย่างสม่ำเสมอเกี่ยวกับ

- 1.1 ปริมาณ คุณภาพ การปรุงและจัดเลี้ยงอาหารผู้ต้องขัง
- 1.2 อนามัยผู้ต้องขัง ความสะอาดของเรือนจำและผู้ต้องขัง
- 1.3 การสุขาภิบาล การให้ความอบอุ่น แสงสว่าง และการระบายอากาศภายในเรือนจำ

เรือนจำ

- 1.4 ความเหมาะสมและความสะอาดของเครื่องนุ่งห่ม เครื่องนอนของผู้ต้องขัง
- 1.5 การจะต้องปฏิบัติตามข้อบังคับเกี่ยวกับพลศึกษาและการกีฬาในเรือนจำกรณี

ไม่มีเจ้าหน้าที่ผู้ฝึกควบคุม โดยเฉพาะ

2. ผู้บัญชาการเรือนจำจะต้องพิจารณารายงานและคำแนะนำของแพทย์ซึ่งเสนอตามข้อ 25 ข้อ 26 หากเห็นพ้องด้วยก็ให้ดำเนินการทันที เพื่อให้ข้อเสนองานของแพทย์บังเกิดผล หากไม่อยู่ในอำนาจหน้าที่ผู้บัญชาการเรือนจำจะดำเนินการได้ หรือผู้บัญชาการเรือนจำไม่เห็นด้วย ก็ให้รับเสนอความเห็นของตนรวมทั้งคำแนะนำของแพทย์ไปให้ผู้บัญชาการระดับสูงกว่าเพื่อพิจารณาทันที มาตรฐานขั้นต่ำฯ ข้อที่ 62

ควรจัดให้มีบริการทางการแพทย์เสาะหาหรือตรวจสอบและให้การรักษาทางกายภาพ หรืออาการป่วยทางจิตหรือข้อบกพร่องที่อาจขัดขวางการฟื้นฟูสมรรถภาพของนักโทษ

การแจ้งข่าวเกี่ยวกับการตาย ความเจ็บป่วย หรือการย้ายไปจำคุกที่เรือนจำอื่น

กรณีที่นักโทษตาย หรือเจ็บป่วยหนัก หรือได้รับอันตรายสาหัส หรือถูกย้ายไปยังสถานที่อื่นเพื่อบำบัดรักษาทางจิต ผู้บัญชาการเรือนจำจะต้องแจ้งเรื่องดังกล่าวให้ผู้สมรสของนักโทษผู้นั้นหากมี หรือญาติสนิทของนักโทษผู้นั้น หรือบุคคลที่นักโทษผู้นั้นเคยระบุไว้ว่าเป็นคนที่ตนไว้วางใจได้รับทราบ นักโทษพึงได้รับแจ้งข่าวกรณีญาติสนิทที่ตายหรือเจ็บป่วยหนักอยู่ในภาวะที่เสี่ยงต่อการเสียชีวิต นักโทษพึงได้รับอนุญาตตามควรแก่พฤติการณ์ ได้ไปเยี่ยมไข้ดูใจญาติสนิทของตน โดยลำพัง หรือภายใต้การติดตามควบคุมของเจ้าหน้าที่ นักโทษทุกคนมีสิทธิที่จะแจ้งข่าวให้แก่ครอบครัวของตนได้ทราบถึงการที่ตนถูกจำคุก หรือการที่ตนถูกย้ายไปจำคุกที่เรือนจำอื่น

เจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ ในเรือนจำที่มีขนาดใหญ่จะต้องจัดให้มีเจ้าหน้าที่ในทางการแพทย์ที่ทำงานเต็มเวลามาประจำคนหนึ่งหรือหลายคน โดยอย่างน้อยที่สุดหนึ่งในจำนวนนั้นพึงต้องพักอาศัยอยู่ในบ้านพักของเรือนจำนั้น หรือในสถานที่ที่สามารถมายังเรือนจำได้ในทันทีที่มีเหตุฉุกเฉิน ในเรือนจำอื่นๆ ควรจัดให้มีเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์เข้าไปในเรือนจำทุกวันควรมีเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์พักอาศัยอยู่ใกล้พอที่จะสามารถติดตามตัวให้เข้าไปตรวจรักษานักโทษได้ในทันทีที่เกิดเหตุฉุกเฉิน⁵¹

หลักพื้นฐานว่าด้วยการปฏิบัติต่อนักโทษ (Basic Principles for the Treatment of Prisoners 1990)⁵²

นักโทษทุกคนพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความเคารพต่อศักดิ์ศรีและคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ การเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องของเชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา

⁵¹ จาก การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังป่วยในเรือนจำ. (น. 89), โดยธนู ไม้แก้ว, 2554, นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

⁵² จาก มาตรฐานองค์การสหประชาชาติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. (น. 34-37), โดยกิตติพงษ์ กิตยารักษ์, ชาติ ชัยเดชสุริยะ และฉัตรฐา ฉัตรไพฑูริย์, 2547, กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

ความคิดทางการเมือง หรือความคิดเห็นอื่นๆ แหล่งกำเนิดทางชาติหรือสังคม สถานะทางทรัพย์สิน กำเนิดหรือทางอื่นใดนั้น จะกระทำมิได้ ผู้ต้องขังพึงมีสิทธิได้รับบริการทางการแพทย์ที่มีอยู่ในประเทศโดยปราศจากการรังเกียจเดียดฉันท์ที่มีฐานะเป็นผู้ต้องขัง

หลักการเพื่อการคุ้มครองของบุคคลทุกคนที่ถูกคุมขัง หรือจำคุก (Body of Principles for the Protection of All Persons under any Form of Detention or Imprisonment 1988)⁵³

หลักการฉบับนี้ใช้บังคับกับบุคคลทุกคนในประเทศนั้น โดยจะต้องไม่มีการเลือกปฏิบัติตามความแตกต่างใดๆ ในระหว่างบุคคล ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา การนับถือ หรือความเชื่อทางศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง หรือความคิดเห็นทางอื่น สัญชาติ แหล่งกำเนิด ทางเผ่าพันธุ์ หรือสังคม สถานะทางทรัพย์สิน ทางกำเนิด หรือทางอื่น

การกระทำทรมาน การปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นที่เป็นการทารุณ โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นจะกระทำมิได้และไม่ว่าจะมีพฤติการณ์ใดๆ เกิดขึ้นก็ไม่ให้นำมาเป็นข้ออ้างว่ามีความชอบธรรมในการกระทำทรมาน การปฏิบัติหรือการลงโทษอื่นที่เป็นการทารุณ โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การตรวจอาการ หรือสุขภาพของผู้ต้องขังจะต้องมีการบันทึกหลักฐานโดยระบุชื่อของแพทย์ที่ทำการตรวจและผลการตรวจ เพื่อให้มีการตรวจสอบได้ ทั้งนี้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายในประเทศนั้น

หลักการจรรยาบรรณทางการแพทย์ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของบุคลากรด้านสุขภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแพทย์ในการป้องกันของนักโทษและอนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการอื่นที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือการรักษาที่ไม่ดีหรือการลงโทษ (Principles of Medical Ethics relevant to the Role of Health Personnel, particularly Physicians, in the Protection of Prisoners and Detainees against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment) ข้อที่ 1 บัญญัติว่า “บุคลากรแพทย์มีหน้าที่ต้องรักษาพยาบาลนักโทษและผู้ถูกคุมขัง ทั้งด้านสุขภาพ ร่างกายและจิตใจ โดยการรักษาโรคต้องมีคุณภาพและมาตรฐานเดียวกันตามแบบที่พลเรือนทั่วไปได้จ่ายเงินเพื่อรับบริการ”⁵⁴

ดังนั้นรัฐภาคีทุกรัฐควรที่จะรับรองสิทธิของผู้ถูกคุมขังให้สามารถได้รับการตรวจร่างกายโดยแพทย์หรือถ้าจำเป็นต้องได้รับการรักษาพยาบาล ให้ได้รับการตรวจร่างกายโดยทันที หลักการถูกคุมขังการตรวจร่างกายเกิดขึ้นโดยไม่มีเจ้าพนักงานของรัฐอยู่ด้วย และถ้าไม่เช่นนั้น

⁵³ แหล่งเดิม. น. 90.

⁵⁴ From *A human rights approach to prison management* (p. 48), by Coyle A, 2009.

แพทย์ที่ทำการตรวจต้องร้องขอให้ตรวจโดยพันสายตาของเจ้าพนักงานของรัฐ ผู้ถูกคุมขังหรือ
 ทนายความของเขาควรมีสิทธิในการร้องเรียนต่อเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม เพื่อให้มี
 การตรวจร่างกายครั้งที่สองได้ ควรมีเจ้าหน้าที่นิเวศที่ไม่ได้อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของหน่วยงาน
 เดียวกันกับตำรวจและฝ่ายราชทัณฑ์ แต่อยู่ภายใต้หน่วยงานด้านยุติธรรมที่เป็นอิสระ ให้ผู้ถูกคุมขัง
 ได้รับสิทธิในการพบแพทย์ที่เป็นอิสระ⁵⁵

สิ่งที่สำคัญที่สุดในหลักการบริการด้านสุขภาพแก่นักโทษคือ การไม่คิดค่าบริการ
 ซึ่งนักโทษแต่ละคนอาจมีความต้องการรักษาในลักษณะที่แตกต่างกันไปอาจเทียบได้ทั้งที่มี
 ค่าบริการถูกหรือแพงก็ตาม รัฐควรอำนวยความสะดวกด้านสุขภาพโดยไม่เสียค่าบริการถึงแม้การ
 รักษาบางอย่างจะมีราคาแพง ซึ่งมีใช้การเลือกปฏิบัติเพียงเพราะเขาเป็นนักโทษ

ควรมีคำถามต่อนักโทษเกี่ยวกับด้านสุขภาพ โดยมีเหตุผลสำคัญหลายประการที่
 นักโทษควรจะให้แพทย์เป็นผู้ทำการตรวจสอบเมื่อนักโทษมาถึงทัณฑสถานครั้งแรกดังนี้⁵⁶

- 1) เพื่อช่วยให้แพทย์ทราบเกี่ยวกับข้อมูลด้านสุขภาพ โรค เพื่อให้แน่ใจว่าได้รับการ
 รักษาอย่างเหมาะสม
- 2) จะช่วยให้การสนับสนุนที่เหมาะสมแก่ผู้ที่อาจจะทุกข์ทรมานจากผลกระทบ
 ของการเลิกเสพยาเสพติด
- 3) ช่วยให้ทราบว่าอาจมีผู้ใดบาดเจ็บอยู่ตลอดเวลาในขณะที่ถูกควบคุมตัว
- 4) จะช่วยให้พนักงานแพทย์ได้รับการฝึกฝนและการประเมินสภาพจิตใจของนักโทษ
 และให้การสนับสนุนที่เหมาะสมกับผู้ที่มีความเสี่ยงที่จะทำร้ายตนเอง

แม้ว่าในขั้นตอนการตรวจสอบนักโทษในเบื้องต้นเมื่อมาถึงเรือนจำครั้งแรกอาจจะยัง
 ไม่พบข้อมูลเกี่ยวกับด้านสุขภาพมากนัก จึงเป็นหน้าที่ของผู้คุมเรือนจำที่จะคอยสังเกตการณ์และทำ
 ให้แน่ใจว่ามีหน่วยพยาบาลเพียงพอในการดูแลผู้ป่วย อย่างไรก็ตามนักโทษควรให้ความร่วมมือใน
 การบอกเล่ารายละเอียดให้ครบถ้วนและเป็นจริงเพื่อนำไปสู่การเตรียมการสำหรับการดูแลสุขภาพ
 ในคุกและวิธีการในการให้คำปรึกษาทางการแพทย์

นอกจากนี้ยัง ควรมีสิ่งอำนวยความสะดวกทางการแพทย์ ทัณฑ์กรรม และการดูแล
 ผู้ป่วยจิตเวชทั่วไป ทางด้านฝ่ายการบริหารในเรือนจำ ก็ควรตรวจสอบให้แน่ใจว่ามีการเตรียมการที่
 เหมาะสมในสถานที่ที่จะให้ให้คำปรึกษาผู้เชี่ยวชาญและการดูแลผู้ป่วย จะต้องมีการเชื่อมโยงอย่าง

⁵⁵ จาก การแสวงหาการชดเชยให้แก่ผู้รอดชีวิตจากการทรมาน. (น. 28), โดยมูลนิธิสิทธิมนุษยชนและการ
 พัฒนา, 2549, กรุงเทพฯ: มูลนิธิสิทธิมนุษยชนและการพัฒนา.

⁵⁶ From *A human rights approach to prison management*. Op.cit. p. 50.

ใกล้ชิดระหว่างคุณและการให้บริการทางการแพทย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้ป่วยอาการหนัก นักโทษหญิงและนักโทษสูงอายุ

การเข้าถึงการรักษาที่ต้องใช้เครื่องมือแบบพิเศษ อาจจะต้องมีการขนย้ายนักโทษผู้ป่วยไปยังสถานที่อื่น ผู้คุมเรือนจำควรพาไปยังสถานที่ที่เหมาะสม มีการคุ้มกันนักโทษ และส่งตัวไปรักษาโดยไม่ชักช้า และในการส่งตัวไปรักษาควรส่งไปยังสถานที่ที่เหมาะสม

การแก้ไขปัญหการส่งเสริมด้านสุขภาพผู้ป่วยมีหลากหลายวิธี ไม่ว่าจะเป็นการจัดตั้งหน่วยบริการภายใน และปัจจุบันโรงพยาบาลพลเรือนได้สร้างห้องผู้ป่วยสำหรับนักโทษขึ้น แต่บางแห่งนักโทษอาจถูกพักรักษาตัวในโรงพยาบาลพลเรือนที่ไม่ได้มีระบบคุ้มกันเอาไว้ จึงเป็นเงื่อนไขสำหรับผู้คุมที่จะอนุญาตให้มีการรักษาตัวในโรงพยาบาลเช่นนี้ได้ต่อเมื่อมีเพียงนักโทษที่ป่วยหนักหรือใกล้คลอดเป็นส่วนมาก

2.5 สิทธิในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขัง

สิทธิในการดำรงชีวิตขั้นมูลฐานที่ผู้ต้องขังพึงได้รับการปฏิบัติในฐานะของการเป็นมนุษย์ โดยเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังเช่นเดียวกับมนุษย์ผู้อื่น รัฐจึงควรให้ความคุ้มครองสิทธิในส่วนนี้ของผู้ต้องขัง เพื่อเป็นสิ่งที่รองรับว่าบุคคลเหล่านี้จะสามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุขภายในเรือนจำตามควรแก่สภาพและใกล้เคียงกับพลเมืองอื่น ๆ⁵⁷

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศพบว่าส่วนใหญ่มีการบัญญัติรับรองให้บุคคลมีสิทธิในการดำรงชีวิตหรือสิทธิในชีวิตเพราะเป็นสิทธิที่สำคัญสำหรับคุ้มครองการดำรงชีวิตอยู่ของบุคคลรวมทั้งผู้ต้องขัง ซึ่งบทบัญญัติของกฎหมายที่มีการบัญญัติรับรองสิทธิดังกล่าวไว้ ได้แก่ ปกติญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนข้อ 3 ว่า “บุคคลมีสิทธิในการดำรงชีวิตในเสรีภาพ และในความมั่นคงแห่งร่างกาย” ข้อ 25 (1) บัญญัติว่า “บุคคลมีสิทธิในมาตรฐานการครองชีพที่เพียงพอสำหรับสุขภาพและความอยู่ดีของตนและครอบครัว รวมทั้งอาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย การรักษาพยาบาลและบริการสังคมที่จำเป็น...” หรือในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ข้อ 6 ว่า “มนุษย์ทุกคนมีสิทธิโดยธรรมชาติในการดำรงชีวิต...” หรือในรัฐธรรมนูญแห่ง

⁵⁷ จาก การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของบุคคล ตามมาตรา 28 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540. (หน้า 48), โดยอุดม รัฐอมฤต นพนิต สุริยะ และบรรเจิด สิงคะเนติ, 2544, กรุงเทพฯ: นานาสั่งพิมพ์.

ราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 31 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย...”⁵⁸

กรมราชทัณฑ์ได้เน้นให้จัดอาหารที่มีคุณค่าตามหลักโภชนาการครบ 5 หมู่ โดยจัดทำรายการอาหารประจำวันเพื่อให้ผู้ต้องขังได้ทราบและได้รับประทานอาหารได้ครบทั้ง 3 มื้อ ตามตัวอย่างรายการอาหารสำหรับผู้ต้องขังในรอบ 31 วัน ที่กรมราชทัณฑ์กำหนดขึ้นเป็นแนวทางให้เรือนจำและทัณฑสถานต่าง ๆ นำไปประกอบอาหารให้ผู้ต้องขังรับประทาน โดยสามารถปรับเปลี่ยนรายการอาหารได้ตามความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ วัฒนธรรมท้องถิ่น และวัตถุดิบที่เรือนจำได้รับ เพื่อปรับเปลี่ยนรายการอาหารให้มีหลากหลายในประเภทและชนิดอาหารรวมทั้งสอดคล้องกับความต้องการของผู้ต้องขัง⁵⁹ สำหรับผู้ต้องขังกลุ่มพิเศษ เช่น ผู้ต้องขังป่วยผู้ต้องขังสูงอายุ เดิมเรือนจำและทัณฑสถานจัดให้ผู้ต้องขังรับประทานอาหารเช่นเดียวกับผู้ต้องขังทั่วไป ทำให้ผู้ต้องขังกลุ่มดังกล่าว มีปัญหาในการรับประทานอาหาร การขบเคี้ยวอาหาร ระบบย่อยอาหาร กรมราชทัณฑ์จึงให้เรือนจำและทัณฑสถานทุกแห่งจัดกลุ่มอาหารอ่อนนุ่ม เคี้ยวง่าย รสไม่จัดให้ผู้ต้องป่วยเจ็บได้รับประทาน⁶⁰

สิทธิได้รับการรักษาพยาบาล การรักษาพยาบาลถือเป็นสิ่งจำเป็นที่ทำให้ปัจเจกชนมีสุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรง ซึ่งบุคคลที่อยู่ในสังคมภายนอกเรือนจำสามารถเลือกรับบริการด้านการรักษาพยาบาลที่มีอยู่หลายรูปแบบให้เหมาะสมกับสุขภาพของตนได้ ในขณะที่ผู้ต้องขังถูกจำคุกอยู่ในเรือนจำไม่มีอิสระเช่นนั้น การจำคุกจึงเป็นการขัดขวางมิให้ผู้ต้องขัง เพื่อเป็นการป้องกันปัญหาสุขภาพของผู้ต้องขังและโรค ระบาดต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้น เนื่องจากเรือนจำและทัณฑสถานเป็นสถานที่มีการควบคุมผู้ต้องขังไว้รวมกันเป็นจำนวนมาก จึงง่ายต่อการแพร่กระจายของเชื้อโรค และทำให้เกิดโรคระบาดในเรือนจำได้อย่างรวดเร็ว รวมทั้งอาจส่งผลกระทบต่อสังคมภายนอก⁶¹

⁵⁸ แหล่งเดิม. น. 48.

⁵⁹ หนังสือที่ ขธ. 0705/ว.49 เรื่อง แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดเลี้ยงผู้ต้องขัง ลงวันที่ 14 สิงหาคม 2546 และที่ ขธ.0708/2227 เรื่อง การจัดทำรายการอาหารสำหรับผู้ต้องขัง ลงวันที่ 30 ตุลาคม 2546

⁶⁰ หนังสือที่ มท. 0908/ว.25 เรื่อง การจัดอาหารให้แก่ผู้ต้องขังป่วย ลงวันที่ 19 เมษายน 2544 และที่ ขธ. 0705/ว.49 เรื่อง แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดอาหารผู้ต้องขัง ลงวันที่ 14 สิงหาคม 2546

⁶¹ From *Corrections in the 21st Century*. (p. 528), by Norman A. Carlson, Karen M. Hess and Christine M.H. Orthmann, 1998, อ้างถึงใน ญรัฐยา จรรยาชัยเลิศ. (2548). *หลักประกัน สิทธิผู้ต้องขัง : สิทธิในการดำรงชีวิต* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นอกจากนี้แนวคิดในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในปัจจุบันการคำนึงถึงหลักมนุษยธรรมมากขึ้น เรือนจำซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งของรัฐเป็นผู้ทำหน้าที่ควบคุมลงโทษผู้ต้องขังไว้ในเรือนจำ จึงต้องดูแลเอาใจใส่สุขภาพอนามัยของผู้ต้องขังด้วยการจัดสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลแก่ผู้ต้องขังในระดับที่ไม่ต่ำกว่าประชาชนทั่วไปพึงได้รับจากรัฐ เพราะแม้บุคคลเหล่านี้เป็นผู้กระทำผิดและกำลังล้งอยู่ในระหว่างต้องโทษ เขายังคงมีฐานะเป็นพลเมืองของรัฐจึงควรได้รับความคุ้มครองสิทธิในเรื่องนี้

2.6 หลักประกันในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขัง

ประเทศไทยในฐานะประเทศสมาชิกขององค์การสหประชาชาติได้รับแนวคิดดังกล่าวมาปฏิบัติโดยได้กำหนดการปฏิบัติดังกล่าวในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และกฎกระทรวงมหาดไทย มีรายละเอียดดังนี้

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479

มาตรา 29 ให้ผู้ต้องขังที่ป่วยเจ็บหรือเป็นหญิงมีครรภ์ได้รับการรักษาพยาบาลตามสมควร

มาตรา 30 เมื่อแพทย์ผู้ควบคุมการอนามัยของผู้ต้องขังยื่นรายงานแสดงความคิดเห็นว่าผู้ต้องขังคนใดป่วยเจ็บ และถ้าการรักษาพยาบาลอยู่ในเรือนจำจะไม่ทุเลาดีขึ้น อธิบดีจะอนุญาตให้ผู้ต้องขังคนนั้นไปรักษาตัวในสถานที่อื่นนอกเรือนจำ โดยมีเงื่อนไขอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วแต่จะเห็นสมควรก็ได้

ในกรณีดังกล่าวมาในวรรคก่อน มิให้ถือว่าผู้ต้องขังนั้นพ้นจากการคุมขัง และถ้าผู้ต้องขังไปเสียดังสถานที่ซึ่งได้รับอนุญาตให้ไปอยู่รักษาตัว ให้ถือว่ามีความผิดฐานหลบหนีการควบคุม

กฎกระทรวงมหาดไทย

กฎกระทรวงฯ ข้อ 23 ทุกเรือนจำให้มีแพทย์ประจำการ โดยเฉพาะเรือนจำที่ไม่มีแพทย์ประจำการให้แพทย์สังกัดบังคับบัญชากรมสาธารณสุขเป็นแพทย์เรือนจำ โดยให้มีเจ้าหน้าที่ต้องปฏิบัติการเรือนจำในส่วนที่กำหนดให้เป็นหน้าที่แพทย์

กฎกระทรวงฯ ข้อ 38 ให้แพทย์ตรวจอนามัยผู้ต้องขัง ที่เจ้าพนักงานเรือนจำได้รับตัวไว้ใหม่ในวันรับตัวนั้น ถ้าไม่อาจจะมาตรวจในวันนั้นได้ ก็ให้มาตรวจในวันอื่นโดยเร็ว

เมื่อแพทย์ตรวจพบว่าผู้ต้องขังคนใดป่วย จำต้องมีการรักษาพยาบาลหรือมีโรคติดต่อซึ่งจะลุกลามเป็นภัยแก่ผู้อื่น ให้แพทย์แนะนำการปฏิบัติแก่แพทย์

เจ้าพนักงานเรือนจำจะต้องพยายามปฏิบัติตามคำแนะนำของแพทย์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการรักษาพยาบาลผู้ต้องขังนั้น

หากแพทย์ตรวจพบว่า ผู้ต้องขังคนใดป่วยเจ็บซึ่งจำเป็นต้องส่งออกไปรักษาตัวนอกเรือนจำให้แพทย์แจ้งต่อพืศติและทำรายงาน ยื่นต่อผู้บัญชาการเรือนจำ ในรายงานนั้นให้ชี้แจงอาการเจ็บป่วยที่ตรวจพบ ความเห็นในเรื่องโรคหรือชนิดของการเจ็บป่วยและสถานรักษาพยาบาลนอกเรือนจำที่เห็นควรจัดส่งไปรักษาพยาบาล

กฎกระทรวงฯ ข้อ 39 ในกรณีที่แพทย์ไม่สามารถจะมาตรวจได้ในวันที่รับตัวผู้ต้องขังใหม่ และเจ้าพนักงานเรือนจำสังเกตเห็นว่าผู้ต้องขังได้มีอาการป่วยเจ็บ จำต้องรักษาพยาบาลหรือมีโรคติดต่อ จะลูกกลามเป็นภัยร้ายแรงต่อผู้อื่นให้จัดแยกผู้ต้องขังนั้นจากผู้ต้องขังอื่น หรือจัดส่งสถานพยาบาลของเรือนจำรอการตรวจของแพทย์ต่อไป ถ้าเจ้าพนักงานเรือนจำสังเกตเห็นหรือสงสัยว่าผู้ต้องขังป่วยหนักให้รีบแจ้งแพทย์และผู้บัญชาการเรือนจำทราบ ในระหว่างรอคอยแพทย์และคำสั่งของผู้บัญชาการเรือนจำ หากเห็นจำเป็นให้ติดตามขอความสงเคราะห์จากผู้มีอาชีพในทางวิชาชีพทางการแพทย์ที่ใกล้เคียงที่สุด และหากว่าจัดการดังนั้นไม่ได้ให้พืศติจัดการช่วยเหลือโดยประการอื่นเท่าที่จำเป็น

กฎกระทรวงฯ ข้อ 72 เรือนจำทุกแห่งให้จัดให้มีสถานพยาบาลเพื่อเป็นที่ทำการรักษาพยาบาลผู้ต้องขังที่ป่วยและจัดให้ผู้มีความรู้พอสมควรมีหน้าที่ประจำสถานพยาบาลนั้น

กฎกระทรวงฯ ข้อ 73 เมื่อแพทย์หรือเจ้าพนักงานเรือนจำพบผู้ต้องขัง ป่วยเจ็บให้ปฏิบัติตามข้อ 38 ข้อ 39 แล้วแต่กรณี

กฎกระทรวงฯ ข้อ 74 ผู้ต้องขังที่คิดฝืน ทัณฑ์ ทัณฑ์ สิ่งเสพติดอย่างอื่นอาการร้ายแรงหรือเป็นหญิงมีครรภ์ หรือลูกอ่อน ให้จัดเป็นผู้ป่วยโดยอนุโลม

2.7 สิทธิผู้ต้องขังและการรักษาพยาบาลผู้ต้องขัง

2.7.1 กฎหมายบังคับโทษจำคุก

การบริหารงานราชทัณฑ์ของไทย อยู่ในความรับผิดชอบของกรมราชทัณฑ์ สังกัดกระทรวงมหาดไทย มีการแบ่งส่วนราชการเป็นบริหารส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ดังนี้⁶²

- 1) ราชการบริหารส่วนกลาง
  - (1) สำนักงานเลขาธิการกรม
  - (2) กองคลัง
  - (3) กองการเจ้าหน้าที่
  - (4) กองนิติการ

⁶² จาก สารานุกรมงานราชทัณฑ์นานาชาติ. (น. 261-263), โดยกรมราชทัณฑ์, 2541, กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.

- (5) กองบริการทางการแพทย์
  - (6) กองแผนงาน
  - (7) ทักษสถาน
  - (8) เรือนจำกลาง
  - (9) เรือนจำพิเศษ
  - (10) สถานกักกัน
  - (11) สถานกักขัง
  - (12) สถาบันพัฒนาข้าราชการราชทัณฑ์
  - (13) สำนักคุมประพฤติ
  - (14) สำนักทัณฑวิทยา
  - (15) สำนักพัฒนาพฤตินิสัย
- 2) ราชการบริหารส่วนภูมิภาค
- (1) เรือนจำจังหวัด ตามที่กำหนดไว้ในประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี
  - (2) เรือนจำอำเภอ ตามที่กำหนดไว้ในประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี

ระบบรักษาความมั่นคงปลอดภัยในเรือนจำ มีการใช้เทคโนโลยีในการควบคุมและรักษาความมั่นคงปลอดภัยของเรือนจำของไทยนั้น มีการดำเนินการค่อนข้างจำกัด เนื่องจากติดขัดด้านงบประมาณ เทคโนโลยีที่นำมาใช้ในการรักษาความมั่นคงปลอดภัยของเรือนจำคงเป็นเทคโนโลยีพื้นฐาน ที่มีราคาไม่สูงและจัดทำแบบไม่สลับซับซ้อน เช่น การใช้สายไฟฟ้าบนกำแพง ป้องกันการปีนป่ายหลบหนีของผู้ต้องขัง การใช้เครื่องป้องกันการขับรถจักรยานยนต์ประตูล้อเรือนจำด้วยอุปกรณ์กันรถ เป็นเหล็กแหลมหรือแท่งซีเมนต์ใหญ่

การอบรมแก้ไขผู้ต้องขัง เน้นในเรื่องการจำแนกลักษณะ ซึ่งถือว่าเป็นกลวิธีที่สำคัญในการอบรมแก้ไขผู้ต้องขัง โดยเป็นวิธีปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเป็นรายบุคคล โดยการศึกษาถึงสาเหตุการกระทำผิด และการวางแผนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้เหมาะสมกับสภาพร่างกาย ภูมิหลัง และกำหนดโทษ ซึ่งในการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังคณะกรรมการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังจะพิจารณาแผนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังผู้นั้นว่า

- 1) นักโทษผู้นั้นควรที่จะถูกควบคุมอยู่ที่แดนใด หรือย้ายไปอยู่เรือนจำอื่น
- 2) ความเข้มงวดในการควบคุมนักโทษผู้นั้น
- 3) งานที่จะมอบหมายให้ทำ
- 4) แผนการศึกษา

5) ความจำเป็นในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา หรือเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มแนะแนว (Counseling) ต่างๆ เช่น บำบัดผู้ติดยาเสพติด ผู้ติดยาเสพติด

6) นันทนาการต่างๆ ที่จำเป็น

กรมราชทัณฑ์ มีการจัดสวัสดิการและการสงเคราะห์ผู้ต้องขังในหลากหลายรูปแบบ เริ่มตั้งแต่การจัดบริการสงเคราะห์และสวัสดิการเกี่ยวกับความเป็นอยู่และสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวัน นับตั้งแต่การจัดเรือนนอน ห้องขัง การอนามัย การสุขาภิบาล การเลี้ยงดู การบันเทิง กีฬา ตลอดจนการสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังการปลดปล่อยไปแล้ว เพื่อให้เขาสามารถดำรงชีวิตในสังคม โดยแบ่งเป็น

1) การรักษาพยาบาลในโรงพยาบาลกลางกรมราชทัณฑ์

2) การให้บริการทางการแพทย์

3) การจัดสวัสดิการด้านอนามัย

4) การจัดสวัสดิการด้านกีฬา

5) การจัดสวัสดิการด้านดนตรี

6) บ้านกึ่งวิถี (Half – way House)

7) การจัดสถานรับเลี้ยงเด็กบ้านอาทร

8) การสงเคราะห์ผู้ต้องขังไม่มีญาติเยี่ยม

การเยี่ยมในโอกาสวันคริสต์มาส

การเยี่ยมในโอกาสงานวันพบญาติ

2.7.2 สิทธิผู้ป่วยของประเทศไทย

สภาการพยาบาลร่วมกับองค์วิชาชีพต่างๆ ได้จัดทำคำประกาศสิทธิผู้ป่วยและประกาศใช้อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 16 เมษายน 2541 จำนวน 10 ประการ ดังนี้

1. ผู้ป่วยทุกคนมีสิทธิพื้นฐานที่จะได้รับบริการด้านสุขภาพตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

คำอธิบาย ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540

“บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับบริการทางสาธารณสุขที่ได้มาตรฐานและผู้ป่วยมีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาล จากสถานบริการสาธารณสุขของรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

การบริการทางสาธารณสุขของรัฐต้องเป็นไปอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ โดยจะต้องส่งเสริมให้องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น และ เอกชนมีส่วนร่วมด้วยเท่าที่จะกระทำได้

การป้องกันและขจัดโรคติดต่ออันตรายรัฐต้องจัดให้แก่ประชาชน โดยไม่คิดมูลค่าและ
ทันต่อ เหตุการณ์ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

2. ผู้ป่วยมีสิทธิที่จะได้รับการจากผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพโดยไม่เลือกปฏิบัติ
เนื่องจากความแตกต่างด้านฐานะ เชื้อชาติ สัญชาติ ศาสนา สังคม ลัทธิการเมือง เพศ อายุ และ
ลักษณะของความเจ็บป่วย

คำอธิบาย ผู้ป่วยทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการสุขภาพในมาตรฐานที่ดีที่สุดตาม
ฐานานุกรม โดยไม่มีการเลือก ปฏิบัติทั้งนี้ มิได้หมายรวมถึง สิทธิอื่นๆ ที่อยู่นอกเหนือบทบัญญัติ
ของกฎหมาย เช่น การไม่ต้องชำระค่ารักษาพยาบาล การพักในห้องพักพิเศษต่างๆ และบริการพิเศษ
อื่นๆ เป็นต้น

3. ผู้ป่วยที่ขอรับบริการทางสุขภาพมีสิทธิที่จะได้รับข้อมูลอย่างเพียงพอและชัดเจน
จากผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพเพื่อให้ผู้ป่วยสามารถเลือกตัดสินใจในการยินยอมหรือไม่ยินยอม
ให้ผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพปฏิบัติต่อตนเว้นแต่การช่วยเหลือรีบด่วนหรือจำเป็น

คำอธิบาย ผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพมีหน้าที่ต้องอธิบายให้ผู้ป่วยทราบถึงอาการ
การดำเนินโรค วิธีการรักษา ความยินยอมของผู้ป่วยนั้นจึงจะมีผลตามกฎหมายยกเว้นเป็นการ
ช่วยเหลือใน กรณีเร่งด่วนฉุกเฉิน ตามข้อ 4

4. ผู้ป่วยที่อยู่ในภาวะฉุกเฉินเสี่ยงต่ออันตรายถึงชีวิตมีสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือ
รีบด่วนจากผู้ประกอบวิชาชีพโดยทันทีตามความจำเป็นแก่กรณีโดยไม่คำนึงว่าผู้ป่วยจะร้องขอ
ความช่วยเหลือหรือไม่

5. ผู้ป่วยมีสิทธิที่จะได้รับทราบชื่อ-สกุล และประเภทของผู้ประกอบวิชาชีพด้าน
สุขภาพที่เป็นผู้ให้บริการแก่ตน

คำอธิบาย ในสถานพยาบาลมีผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพต่าง ๆ หลายสาขา
ปฏิบัติงานร่วมกันในการ ช่วยเหลือผู้ป่วยร่วมกับบุคลากร ผู้ช่วยต่างๆ หลายอาชีพ ซึ่งบ่อยครั้ง
ก่อให้เกิดความไม่แน่ใจและความไม่เข้าใจ แก่ ผู้ป่วยและประชาชนทั่วไป การกำหนดสิทธิข้อนี้
ทำให้ผู้ป่วยกล้าที่จะสอบถามข้อมูลที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจและ สามารถตัดสินใจเพื่อ คุ้มครอง
ความปลอดภัยของตนเอง โดยเฉพาะจากผู้ให้บริการซึ่งไม่มีคุณภาพเพียงพอ

6. ผู้ป่วยมีสิทธิที่จะขอความเห็นจากผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพอื่นๆ ที่มีได้เป็น
ผู้ให้บริการแก่ตนและมีสิทธิในการขอเปลี่ยนผู้ให้บริการและสถานบริการได้

คำอธิบาย ปัจจุบันผู้ป่วยยังมีความเกรงใจและไม่ตระหนักถึงสิทธินี้ ทำให้เกิดความ
ไม่เข้าใจและความขัดแย้ง ขณะเดียวกันผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพจำนวนมากก็ยังมีความรู้สึก

ไม่พอใจเมื่อผู้ป่วยขอความเห็นจากผู้ให้บริการสุขภาพผู้อื่น หรือไม่ให้ความร่วมมือในการที่ผู้ป่วยจะเปลี่ยนผู้ให้บริการหรือสถานบริการ การกำหนดสิทธิผู้ป่วยนี้จึงมีประโยชน์ที่จะลดความขัดแย้งและเป็นการรับรองสิทธิผู้ป่วยที่จะเลือกตัดสินใจด้วยตนเอง

7. ผู้ป่วยมีสิทธิที่จะได้รับการปกป้องข้อมูลเกี่ยวกับตนเอง จากผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพโดยเคร่งครัด เว้นแต่จะได้รับคำยินยอมจากผู้ป่วยหรือการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย

คำอธิบาย สิทธิส่วนบุคคลที่จะได้รับการปกป้องข้อมูลเกี่ยวกับการเจ็บป่วยนี้ถือเป็นสิทธิที่ได้รับ การรับรอง ตามกฎหมายอาญามาตรา 323 พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสาร พ.ศ. 2540 ข้อบังคับแพทยสภา พ.ศ. 2526 ซึ่งถือว่าสังคมได้ให้ความสำคัญกับสิทธิผู้ป่วยในข้อนี้มาก เพราะถือว่าเป็นรากฐานที่ผู้ป่วยให้ความไว้วางใจต่อแพทย์

8. ผู้ป่วยมีสิทธิที่จะได้รับทราบข้อมูลอย่างครบถ้วนในการตัดสินใจเข้าร่วมหรือถอนตัวจากการเป็นผู้ถูกทดลองในการทำวิจัยของผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพ

9. ผู้ป่วยมีสิทธิที่จะได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลเฉพาะของตนที่ปรากฏในเวชระเบียนเมื่อร้องขอ ทั้งนี้ข้อมูลดังกล่าวต้องไม่เป็นการละเมิดสิทธิส่วนตัวของบุคคลอื่น

คำอธิบาย ข้อมูลที่ปรากฏในเวชระเบียนถือเป็นข้อมูลส่วนบุคคลซึ่งเจ้าของประวัติมีสิทธิที่จะได้รับ ทราบข้อมูลนั้นได้ ทั้งนี้รวมถึงกรณีผู้ป่วยยินยอมให้เปิดเผยข้อมูลของตนต่อบุคคลที่สาม เช่น ในกรณี ที่มีการประกันชีวิต หรือสุขภาพ

10. บิดา มารดา หรือผู้แทนโดยชอบธรรม อาจใช้สิทธิแทนผู้ป่วยที่เป็นเด็กอายุยังไม่เกินสิบแปดปีบริบูรณ์ ผู้บกพร่องทางกาย หรือจิตซึ่งไม่สามารถใช้สิทธิด้วยตนเอง

การเคารพสิทธิผู้ป่วยถือเป็นหัวใจของการให้บริการและเป็นบทบาทหน้าที่ของพยาบาล แต่การที่พยาบาลจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทได้ดีหรือเหมาะสมเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ได้แก่ นโยบายหรือปรัชญาการให้บริการ วิธีการดำเนินงาน รวมทั้งระบบการบริหารจัดการที่เอื้อให้พยาบาลสามารถแสดงบทบาทในการเคารพและปกป้องสิทธิผู้ป่วย ได้แก่ การจัดอัตรากำลัง คุณภาพของอุปกรณ์เครื่องมือ รวมทั้งมาตรการการป้องกันภาวะเสี่ยงต่างๆ การให้บริการพยาบาล นอกจากนี้พยาบาลจะต้องเข้าใจความหมายและสาระสำคัญของสิทธิผู้ป่วย รวมทั้งมีการปฏิบัติตามมาตรฐานการพยาบาลภายใต้จริยธรรมและจรรยาบรรณบนพื้นฐานความเชื่อในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์⁶³

⁶³ กองการพยาบาล 2541

จากการสิทธิผู้ป่วย 10 ประการดังที่ได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น เมื่อนำมาจัดกลุ่มสิทธิผู้ป่วยทั้ง 10 ประการ ออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้⁶⁴

- 1) สิทธิในการได้รับบริการทางสุขภาพ
  - 2) สิทธิที่จะได้รับข้อมูล
  - 3) สิทธิการตัดสินใจเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล
  - 4) สิทธิในความเป็นส่วนตัว
- ซึ่งแต่ละด้านมีสาระสำคัญ ดังนี้

1) สิทธิในการได้รับบริการทางสุขภาพ เป็นอำนาจอันชอบธรรมในการเข้าถึงบริการรักษาพยาบาลปราศจากการเลือกปฏิบัติและมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของสิทธิมนุษยชน จากการประชุมสมัชชาขององค์การอนามัยโลก (World Health Assembly) ในสมัยประชุมประจำปี ค.ศ.1970 ได้สรุปไว้ว่า “สิทธิที่จะมีสุขภาพดีเป็นพื้นฐานของสิทธิมนุษยชน” สำหรับในประเทศไทย กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ก็ได้มีการรับรองสิทธิที่จะมีสุขภาพดีของประชาชนไว้อย่างชัดเจนเช่นกัน รวมทั้งโครงการสร้างหลักประกันสุขภาพ 30 บาท รักษาทุกโรค ของรัฐบาลปัจจุบัน ซึ่งมีเป้าหมายสำคัญในการให้ประชาชนได้รับบริการทางสุขภาพอย่างทั่วถึง ซึ่งขณะนี้ได้มีการเร่งดำเนินการให้มีครอบคลุมทุกพื้นที่ในประเทศไทย ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ.2544 ซึ่งเป็นการสร้างหลักประกันว่า ประชาชนทุกคนจะได้รับบริการทางสุขภาพอย่างทั่วถึงและได้มาตรฐาน

จะเห็นได้ว่าทั้งรัฐบาลและองค์กรวิชาชีพที่เกี่ยวข้องให้ความสำคัญและคำนึงถึงในสิทธิที่จะได้รับบริการทางสุขภาพ ดังนั้นผู้ประกอบการวิชาชีพจึงควรตระหนักถึงการให้บริการ และการดูแลผู้ใช้บริการทุกรายเป็นอย่างดี ตามความเหมาะสมกับอาการหรือโรคที่เป็นอย่างมีวิจารณญาณ โดยใช้ความรู้ในเชิงวิชาชีพเป็นหลัก และควรรู้ถึงสิทธิอันพึงได้ของผู้ใช้บริการไม่ว่าจะเป็นผู้ยากไร้ ผู้สูงอายุ เด็กอายุ 0 - 12 ปี หรือผู้ที่มีสิทธิที่จะได้รับการรักษาพยาบาล จากสถานบริการ ของรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ ซึ่งตรงกับคำประกาศสิทธิของผู้ป่วยข้อ 1 ที่ว่า “ผู้ป่วยทุกคนมีสิทธิพื้นฐานที่จะได้รับบริการด้านสุขภาพตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ” นอกจากนี้แล้วพึงปฏิบัติต่อผู้ใช้บริการด้วยความเท่าเทียมกัน มีความเอื้ออาทร มีน้ำใจ เอาใจใส่อย่างใกล้ชิด มีความเห็นอกเห็นใจ ให้ความเป็นกันเอง ซึ่งเป็นคำประกาศสิทธิของผู้ป่วยข้อ 2 ที่ว่า “ผู้ป่วยมีสิทธิที่จะได้รับการบริการจากผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ เนื่องจากความแตกต่างด้านฐานะ เชื้อชาติ

⁶⁴ จาก สิทธิผู้ป่วยตามการรับรู้ของพยาบาลและแพทย์ในภาคใต้ของประเทศไทย. (น. 78-79), โดย กัลยาณี เกื้อก่อพรม, 2543, สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สัญชาติ ศาสนา สังคม ลัทธิการเมือง เพศ อายุ และลักษณะของความเจ็บป่วย” อีกทั้งต้องตระหนักถึงการตัดสินใจในการช่วยเหลือผู้ที่อยู่ในภาวะฉุกเฉิน หรือเสี่ยงอันตรายถึงชีวิต หรือผู้ที่อยู่ในระยะอันตรายจากการเจ็บป่วยเมื่อได้รับการร้องขอ และตนอยู่ในฐานะที่จะช่วยเหลือได้ โดยยึดหลักปรัชญาและจรรยาบรรณของวิชาชีพ ซึ่งตรงกับคำประกาศสิทธิของผู้ป่วยข้อ 4 ที่ว่าผู้ป่วยที่อยู่ในภาวะเสี่ยงอันตรายถึงชีวิต มีสิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือรีบด่วนจากผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพทันทีตามความจำเป็นแก่กรณี โดยไม่คำนึงว่าผู้ป่วยจะร้องขอความช่วยเหลือหรือไม่ เมื่อนำสิทธิที่จะได้รับบริการทางสุขภาพนำมาวิเคราะห์ตามหลักการทางจริยศาสตร์ จะเห็นว่าสอดคล้องกับหลักการ ของความยุติธรรมหรือความเสมอภาค

2) สิทธิที่จะได้รับข้อมูล เป็นอำนาจอันชอบธรรมที่ผู้ป่วยทุกคนควรได้รับการบอกกล่าว และรับรู้ข้อมูลที่เป็นความจริงเกี่ยวกับภาวะสุขภาพของตนเอง ซึ่งถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่สำคัญของผู้ป่วยเช่นกัน ซึ่งให้เหตุผลว่า ข้อมูลเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยตัดสินใจในการบำบัดโรคภัยที่เกิดขึ้น ดังนั้นแพทย์จึงมีหน้าที่อธิบายให้ผู้ป่วยทราบถึงอาการของโรค วิธีการรักษา ผลดีและผลเสียที่อาจเกิดขึ้นเมื่อผู้ป่วยรับรู้แล้วและขอรับการรักษาจากแพทย์ความยินยอมนั้นจึงมีผลตามกฎหมายซึ่งเรียกว่า การยินยอมที่ได้รับการบอกกล่าว (Informed consent)

3) สิทธิการตัดสินใจเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล เป็นอำนาจอันชอบธรรมในการตัดสินใจด้วยตนเองอย่างอิสระตาม ความเชื่อศาสนาและวัฒนธรรม ในเรื่องเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล ถึงแม้ว่าบริการทางการแพทย์ในปัจจุบันจะมีมากมายหลากหลายรูปแบบ จนคล้ายกับว่า จะเปิดโอกาสให้ผู้ใช้บริการมีสิทธิเลือกเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลต่างๆ แต่พบว่ามีข้อจำกัดอีกมากที่ทำให้ไม่สามารถเลือกได้ตามที่ต้องการ ทั้งนี้เนื่องจากระบบการทำงานที่แตกต่างกันของสถานพยาบาล หรือข้อมูลต่างๆ ที่ช่วยในการตัดสินใจ ซึ่งตรงกับคำประกาศสิทธิของผู้ป่วยข้อ 6 “ผู้ป่วยมีสิทธิที่จะขอความเห็นจากผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพอื่นที่มีได้เป็นผู้ให้บริการแก่ตน และมีสิทธิในการขอเปลี่ยนผู้ให้บริการ และสถานบริการได้” ซึ่งจากสิทธินี้ผู้ให้บริการต้องเพิ่มความตระหนักในเรื่องการให้ความช่วยเหลือ และการประสานงาน หากผู้ให้บริการมีความประสงค์ที่จะขอเปลี่ยนผู้ให้บริการหรือสถานพยาบาล และให้ข้อมูลหรือความช่วยเหลือที่เป็นประโยชน์ต่อสถานบริการที่จะรับดูแลรักษาต่อ และในกรณีที่ ผู้ใช้บริการไม่สามารถใช้สิทธิด้วยตนเองได้ ดังคำประกาศสิทธิของผู้ป่วยข้อ 10 “บิดา มารดา หรือผู้แทนโดยชอบธรรม อาจใช้สิทธิแทนผู้ป่วยที่เป็นเด็กอายุยังไม่เกินสิบแปดปีบริบูรณ์ ผู้บกพร่อง ทางกายหรือจิต ซึ่งไม่สามารถใช้สิทธิด้วยตนเองได้” ผู้ให้บริการต้องวิเคราะห์และตัดสินใจให้ถูกต้องว่า ใครเป็นผู้ทำหน้าที่เป็นผู้แทนผู้ป่วยโดยชอบธรรมของตนเอง มีอิสระในการตัดสินใจด้วยตนเอง และเป็นผู้กำหนดพฤติกรรมของตนเอง ดังที่ในสิทธิ

ข้อ 6 ซึ่งแสดงถึงควมมีอิสระในการตัดสินใจของ ผู้ใช้บริการอย่างเต็มที่ แม้ว่าในสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน อาจไม่สามารถปฏิบัติตาม การตัดสินใจนั้นได้ทั้งหมดก็ตาม จากข้อจำกัดต่าง ๆ และในสิทธิข้อ 10 ซึ่งเป็นการให้อำนาจแก่ผู้แทนโดยชอบธรรม ในการตัดสินใจแทนผู้ป่วย โดยที่เชื่อว่าการตัดสินใจของผู้แทนโดยชอบธรรมนั้น เป็นการตัดสินใจที่อยู่บนพื้นฐานคุณค่าและความเชื่อของผู้ป่วยและเป็นประโยชน์แก่ผู้ป่วยอย่างแท้จริง

4) สิทธิในความเป็นส่วนตัว เป็นอำนาจอันชอบธรรมของผู้ป่วย ในการแสดงความคิดเห็น ความต้องการ หรือการปฏิบัติต่างๆ ตามความคิดและความเชื่อของตนเอง ซึ่งถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานหนึ่งของมนุษย์ ที่มีโอกาสในการละเมิดสิทธิส่วนตัวเหล่านี้ได้ง่ายมาก โดยเฉพาะจากการปฏิบัติกรพยาบาล ซึ่งมีการศึกษาเกี่ยวกับความเป็นส่วนตัวของผู้ป่วยในโรงพยาบาล พบว่า ผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์และพยาบาลมักคุกคามความเป็นส่วนตัวของผู้ป่วยโดยไม่ตั้งใจได้ง่ายมาก และได้รับความหมายของความเป็นส่วนตัวนี้เข้ากับความเป็นอิสระในบุคคล การได้รับความมั่นคง การยอมรับในฐานะเป็นบุคคล และการปกปิดข้อมูลส่วนตัวด้วย ดังคำประกาศสิทธิของผู้ป่วยข้อ 7 ที่ว่าผู้ป่วยมีสิทธิที่จะได้รับการปกปิดข้อมูลเกี่ยวกับตนเอง จากผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพโดย เครื่องครัด เว้นแต่ได้รับความยินยอมจากผู้ป่วยหรือการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย ดังนั้นจึงต้องมี การตระหนักถึงความสำคัญในการไม่เปิดเผยความลับของผู้ใช้บริการ และการจัดเก็บรายงานไว้เป็นสัดส่วน ไม่เปิดโอกาสให้ผู้อื่นที่มีไข้สุขภาพ หรือผู้ที่ไม่ได้รับการมอบหมายจากผู้ป่วยได้เห็นข้อมูล หรือรับรู้เรื่องราวของผู้ป่วย และต้องไม่นำเรื่องราวของผู้ป่วยมาสนทนา วิพากษ์วิจารณ์ ยกเว้นการกระทำนั้นเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่หรือกระทำตามกฎหมายเท่านั้น

2.7.3 การรักษาพยาบาลผู้ต้องขังป่วย

ผู้ต้องขังป่วยในเรือนจำ อาจเป็นผู้ต้องขังป่วยเข้าใหม่หรือผู้ต้องขังป่วยเป็นโรคเรื้อรังหรือโรคติดต่อกจากความแออัดของเรือนจำ จึงแบ่งประเภทได้ดังนี้

- 2.7.3.1 ผู้ต้องขังป่วยทั่วไป
- 2.7.3.2 ผู้ต้องขังป่วยโรคจิต
- 2.7.3.3 ผู้ต้องขังหญิงตั้งครรภ์หรือมีลูกอ่อน
- 2.7.3.4 ผู้ต้องขังติดยาเสพติดให้โทษ
- 2.7.3.1 ผู้ต้องขังป่วยทั่วไป

มิได้แตกต่างจากผู้ป่วยอื่นๆ ในสังคมภายนอก แต่จะแตกต่างที่การดูแลรักษาผู้ต้องขังป่วย เพราะเรือนจำ/ทัณฑสถานมีกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับมากมาย เป็นการจำกัดเสรีภาพ ฉะนั้นผู้ต้องขังป่วยจึงมีสิทธิเข้ารับการรักษาจากสถานพยาบาลเรือนจำทัณฑสถาน หรือทัณฑสถาน

โรงพยาบาลราชทัณฑ์เท่านั้นจะออกไปตรวจรักษาตามโรงพยาบาลของรัฐหรือเอกชน หรือคลินิกไม่ได้ เว้นแต่ผู้ต้องขังป่วยหนัก หรือขาดอุปกรณ์ทางการแพทย์ จึงจะส่งต่อไปรักษาโรงพยาบาลนอกเรือนจำ/ทัณฑสถาน

การบำบัดรักษาผู้ต้องขังป่วยทั่วไปจะอยู่ในความดูแลของแพทย์ที่ดูแลอนามัยเรือนจำ ทัณฑสถาน ซึ่งได้แก่นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัด หรือแพทย์ที่ได้รับมอบหมายโดยเฉพาะ เนื่องจากแพทย์ดังกล่าวมีภารกิจที่ต้องปฏิบัติประจำอยู่แล้ว มีเวลาน้อยมากที่จะเข้าตรวจอนามัยผู้ต้องขังได้ทุกวัน จึงเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่พยาบาลเรือนจำต้องปฏิบัติดูแลรักษาผู้ต้องขังป่วยไปตามกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับให้อำนาจไว้ กรณีผู้ต้องขังป่วยหนักหรือต้องใช้อุปกรณ์ทางการแพทย์ที่สถานพยาบาลเรือนจำ/ทัณฑสถานไม่มี จะต้องเชิญแพทย์ผู้รับผิดชอบเข้าตรวจเป็นครั้งคราว และเสนอความเห็นให้ต่อผู้ต้องขังป่วยออกไปรับการบำบัดรักษาโรงพยาบาลภายนอกเรือนจำ/ทัณฑสถานเป็นราย ๆ ไป

การรับตัวผู้ป่วยไว้ในสถานพยาบาลเรือนจำ/ทัณฑสถานหรือแยกแดนขังสำหรับโรคเฉพาะ เช่น โรคเรื้อน วัณโรค หรือโรคเอดส์ แพทย์จะต้องคำนึงถึงสภาพ การควบคุมการแก้ไขผู้ต้องขัง และกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ให้อำนาจไว้ เมื่อแพทย์หรือ เจ้าพนักงานเรือนจำ พบผู้ต้องขังป่วยหนักให้ปฏิบัติดังนี้

1) ให้แพทย์ตรวจอนามัยผู้ต้องขังที่เจ้าพนักงานเรือนจำได้รับไว้ใหม่ในวันที่ยังรับขังนั้น ถ้าไม่อาจจะมาตรวจในวันนั้นได้ ก็ให้เข้ามาตรวจในวันอื่นโดยเร็ว

2) ในกรณีที่แพทย์ไม่สามารถจะมาตรวจได้ในวันที่รับตัวของผู้ต้องขังไว้ใหม่และเจ้าพนักงานเรือนจำสังเกตเห็นว่าผู้ต้องขังได้มีอาการป่วยเจ็บ จำต้องรักษาพยาบาลหรือมีโรคติดต่อจะลุกลามเป็นภัยร้ายแรงแก่ผู้อื่น ให้จัดแยกผู้ต้องขังนั้นจากผู้ต้องขังอื่น หรือจัดส่งหรือสถานพยาบาลของเรือนจำรอการตรวจของแพทย์ต่อไป ถ้าเจ้าพนักงานเรือนจำสังเกตเห็นหรือสงสัยว่าผู้ต้องขังป่วยหนัก ให้รีบแจ้งแพทย์และผู้บัญชาการเรือนจำทราบ ในระหว่างรอคอยแพทย์และคำสั่งผู้บัญชาการเรือนจำ หากเห็นจำเป็นให้ติดต่อของความสงเคราะห์จากผู้มีอาชีพในทางใช้วิชาแพทย์ใกล้เคียงที่สุด และหากว่าจะจัดการดังกล่าวไม่ได้ ให้พัศดีจัดการช่วยเหลือโดยประการอื่นเท่าที่เห็นจำเป็น⁶⁵

2.7.3.2 ผู้ต้องขังป่วยทางจิต

ผู้ต้องขังจำนวนไม่น้อยประสบปัญหาทางด้านจิตใจจากสถานที่ต้องถูกคุมขังในที่แออัด ขาดอิสรภาพ ขาดความสะดวกสบายต่าง ๆ มีข้อจำกัดมากมาย ต้องจากครอบครัว พ่อแม่ ลูกเมีย คนรัก ขาดความอบอุ่น ทำให้จิตใจแปรปรวนได้ บุคคลนี้ส่วนหนึ่งเป็นบุคคลที่น่าสงสาร น่าเห็นใจ

⁶⁵ กฎกระทรวงมหาดไทย ข้อ 39

ผู้ต้องขังจำนวนไม่น้อยเป็นบุคคลซึ่งมิใช่ผู้ร้ายโดยสันดาน มีฐานะและการศึกษาดีแต่อาจถูกจำคุกโดยคดีไม่ร้ายแรงนัก อาจจะได้รับความกระทบกระเทือนทางจิตใจมาก

การรักษาพยาบาลผู้ต้องขังนั้น มีข้อน่าสังเกตเรือนจำและทัณฑสถานของกรมราชทัณฑ์มิได้มีสถานที่การบำบัดรักษาผู้ต้องขังป่วยด้วยโรคจิต ซึ่งแตกต่างไปจากระบบราชทัณฑ์กัวางหน้าในประเทศแคนาดา เดนมาร์ก หรือสหรัฐอเมริกา ที่ได้มีการจัดเรือนจำและทัณฑสถานเพื่อควบคุมและบำบัดรักษาผู้ต้องขังป่วยด้วยโรคจิตโดยตรง ดังนั้น กรณีต้องขังเป็นโรคจิตหรือคนฝากขังวิกลจริต จึงไม่มีนโยบายที่จะให้รับตัวไว้คุมขังในเรือนจำหรือทัณฑสถาน และมีผู้ยื่นเรื่องราวไปยังนายกรัฐมนตรีโดยอ้างว่า การนำตัวคนไข้วิกลจริตไปคุมขังในเรือนจำเป็นการผิดมนุษยธรรม ซึ่งกรมราชทัณฑ์เห็นพ้องด้วย ในขณะเดียวกันในทางฝ่ายบ้านเมือง แต่ว่าในกาล ณ บัดนี้ ก็ได้มีการจัดสร้างโรงพยาบาลโรจิตขึ้นหลายแห่งแล้ว สมควรที่ทางฝ่ายบ้านเมืองจะนำส่งคนป่วยไปยังโรงพยาบาลที่ตั้งขึ้นนั้น และให้เรือนจำ/ทัณฑสถานดำเนินการดังนี้

1. ทางเรือนจำไม่พึงรับฝากผู้ป่วยโรคจิตไว้คุมขัง เว้นแต่บุคคลนั้นจะมีอาการคลุ้มคลั่งดุร้ายอยู่ในขณะนั้น และทางการบ้านเมืองไม่สามารถจัดส่งไปโรงพยาบาลโรจิตได้ทันท่วงที
2. เมื่อได้รับฝากคนเป็นโรคดังกล่าวไว้แล้ว ถ้าไม่มีอาการดุร้าย ให้แจ้งผู้รับตัวออกไปเสียจากเรือนจำเร็วเท่าเร็ว ส่วนผู้ที่มีอาการดุร้ายก็ให้ติดต่อขอร้องนำส่งโรงพยาบาลโรจิตโดยเร็วที่สุด
3. ในการรับฝากคนป่วยที่ว่านั้น ควรกำหนดระยะเวลาที่ผู้ฝากจะจัดการให้ออกไปจากเรือนจำด้วย เช่น กำหนดไว้ 3 วัน หรือ 1 เดือน เป็นต้น แต่กำหนดคนานเท่าใดสุด แล้วแต่ความเหมาะสมแก่กรณี แต่ไม่ควรนานเกิน 3 เดือน ถ้าพ้นกำหนดไม่จัดการหรือมีคำขอผ่อนผันทางเรือนจำจึงพึงนำไปมอบคืนผู้ฝาก

2.7.3.3 ผู้ต้องขังติดยาเสพติด

ผู้ต้องขังประเภทนี้ จัดเป็นผู้ต้องขังป่วยโดยอนุ โลม การดูแลรักษาผู้ต้องขังป่วยมีทั้งการรักษาระยะอาการถอนยาโดยวิธี “หักดิบ” คือ การอดเสพยาเสพติดโดยทันที และไม่มีการให้สารทดแทนซึ่งจะมีอาการรุนแรงในระยะแรกๆ ที่ถูกจับส่งตัวเข้าเรือนจำ/ทัณฑสถานหลังจากนั้น จะเป็นระยะฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ต้องขังป่วย ให้ออกกำลังกายที่ทำงานใช้แรงงาน เช่นปลูกพืชผักสวนครัว เป็นต้น

โครงการบำบัดและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ต้องขังติดยาเสพติดในรูปแบบชุมชนบำบัด ปีงบประมาณ 2551 กรมราชทัณฑ์ให้เรือนจำ/ทัณฑสถาน ดำเนินการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ต้องขังติดยาเสพติดในรูปแบบชุมชนบำบัด ระยะเวลา 6 เดือน ตามรูปแบบ Care Model ในเรือนจำ/ทัณฑสถาน 77 แห่ง มีผู้ต้องขังเข้ารับการบำบัดฟื้นฟู จำนวน 64,381 คน

โรงเรียนพลเมืองราชทัณฑ์ กรมราชทัณฑ์ ได้ขยายผลการดำเนินงานคัดเลือกผู้ต้องขัง ดิคาเสพติดเข้ารับการอบรมในหลักสูตร 3 เดือน มีนักโทษเด็ดขาดที่ผ่านการอบรมโครงการ โรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์ จำนวนทั้งสิ้น 1,139 คน

2.7.3.4 ผู้ต้องขังหญิงตั้งครรภ์หรือมีลูกอ่อน

ผู้ต้องขังประเภทนี้ เป็นผู้ต้องขังป่วยโดยอนุโลมเช่นกัน และกรมราชทัณฑ์มีนโยบาย มิให้เด็กที่ติดครรภ์มากับผู้ต้องขังหญิงคลอดในเรือนจำ ซึ่งอาจเป็นปมด้อยกับเด็กภายหลัง โดย มีหลัก ปฏิบัติเมื่อเด็กติดครรภ์มารดาคลอดในเรือนจำ หรือทัณฑสถาน ห้ามมิให้บันทึกลงสูติบัตรว่า เด็กนั้นคลอดในเรือนจำหรือทัณฑสถาน แต่ให้ใช้เลขทะเบียนของอาคารเรือนจำหรือทัณฑสถาน ซึ่งทางสำนักทะเบียนท้องถิ่นเป็นผู้ออกให้เช่นเดียวกับเลขบ้าน โดยทั่วไปและให้การจัดการ ช่วยเหลือในเรื่องอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ตลอดจนรักษาพยาบาลแก่เด็กและมารดาเป็นอย่างดี

กรณี ผู้ต้องขังหญิงมีครรภ์เข้ามาในเรือนจำ/ทัณฑสถาน กรมราชทัณฑ์จะอนุญาตให้ ผู้ต้องขังหญิงออกไปคลอดบุตรนอกเรือนจำ/ทัณฑสถาน โดยมีหลักปฏิบัติดังนี้

1. ให้เรือนจำ/ทัณฑสถาน อนุญาตผู้ต้องไปฝากครรภ์ที่ โรงพยาบาลหรือสถานีนอามัย ที่ใกล้เคียงในท้องที่เรือนจำ/ทัณฑสถานตั้งอยู่
2. รายงานให้กรมราชทัณฑ์ทราบวันกำหนดคลอดตามที่ทราบจากแพทย์ผู้ตรวจพร้อม กับขออนุญาตกรมฯ ให้ผู้ต้องขังหญิงออกไปคลอดบุตรในสถานที่ดังกล่าวล่วงหน้า
3. เมื่อถึงวันกำหนดคลอดตามที่แพทย์กำหนด หรือผู้ต้องขังมีอาการเจ็บท้องจนคลอด ให้นำตัวออกไปทำการคลอดที่สถานฝากครรภ์ได้ทันที
4. หลังคลอด ผู้ต้องขังหญิงนั้นอยู่บ้การักษาตัวหลังคลอดได้ไม่เกิน 7 วันพ้นจากนั้น ถ้า เป็นความจำเป็นต้องรักษาตัวต่อต้องรายงานพร้อมความเห็นแพทย์ทำคลอดประกอบขออนุญาตอีกครั้ง สิทธิในการได้รับการรักษาพยาบาลของผู้ต้องขังป่วย

การเจ็บป่วยเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้เสมอ ถ้าหากได้รับการรักษาที่ถูกต้องและทันเวลา จะ ส่งผลดีต่อผู้ป่วย การรักษาพยาบาลจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ทำให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติ โดยเรือนจำมีหน้าที่ต้องจัดให้บริการด้านการรักษาพยาบาลแก่ผู้ต้องขัง ทั้งในด้านการตรวจวินิจฉัย การป้องกันโรค การรักษาพยาบาล การฟื้นฟูสมรรถภาพ เพื่อให้คุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังยังคงอยู่ เป็นปกติสุข และป้องกันการเกิดโรคติดต่อต่างๆ เนื่องจากการอยู่ร่วมกันอย่างแออัดของผู้ต้องขัง นั้นเป็นการง่ายที่จะรับเชื้อโรค อาจส่งผลกระทบต่อตัวผู้ต้องขังเองที่จะเจ็บป่วย หรือเกิดความพิการ จากการเจ็บป่วย ต่อรัฐที่จะต้องเสียบุคลากรมาดูแล และเสียค่าใช้จ่ายในการรักษา ดังนั้นจึงต้อง จัดบริการการรักษาพยาบาลที่ดีให้แก่ผู้ต้องขัง

รัฐธรรมนูญของไทยได้มีการรับรองสิทธิในการรักษาพยาบาลไว้ในมาตรา 52 มีหลักสำคัญ คือ บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับบริการทางสาธารณสุขที่ได้มาตรฐานและผู้ป่วยมีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลจากสถานพยาบาลบริการสาธารณสุขของรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ทั้งนี้ตามกฎหมายบัญญัติ ในการบริการทางสาธารณสุขของรัฐต้องเป็นไปอย่างทั่วถึง และมีประสิทธิภาพโดยจะต้องส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเอกชนมีส่วนร่วมด้วยเท่าที่จะกระทำได้ การป้องกันและขจัดโรคติดต่ออันตรายและรัฐจะต้องให้ประชาชนโดยไม่คิดมูลค่าและทันต่อเหตุการณ์ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ นอกจากนี้ในคุณภาพของการบริการรัฐต้องจัดให้ประชาชนได้รับการที่ได้มาตรฐานมีประสิทธิภาพอย่างทั่วถึง ดังบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญมาตรา 82

ทั้งนี้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545 เพื่อใช้จัดระบบการให้บริการสาธารณสุขที่จำเป็นต่อสุขภาพและการดำรงชีวิตให้มีการรักษาพยาบาลที่มีมาตรฐาน โดยมีองค์กรกำกับดูแล ทำให้ประชาชนมีสิทธิได้รับการสาธารณสุขที่มีมาตรฐานด้วยกันทุกคน ดังที่มาตรา 5 ได้บัญญัติไว้กำหนดให้บุคคลทุกคนมีสิทธิได้รับการสาธารณสุขที่มีมาตรฐานและมีประสิทธิภาพ ผู้ต้องขังแม้ว่าจะเป็นผู้ที่ถูกจำกัดอิสรภาพแต่ก็เป็นประชาชนคนหนึ่งจึงควรที่จะได้รับการสาธารณสุขที่มีมาตรฐานดังที่รัฐได้กำหนดไว้

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ได้กำหนดถึงการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังที่จะได้รับการรักษาพยาบาลไว้ ดังนี้

ขั้นตอนการตรวจแรกเริ่ม พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ข้อ 10 กำหนดให้แพทย์ตรวจอนามัยผู้ต้องขังที่ถูกจับตัวเข้าไว้ใหม่ ผู้ต้องขังที่เพิ่งจับตัวเข้ามาควบคุมในเรือนจำทุกคนจึงได้รับการตรวจสุขภาพ โดยเฉพาะผู้ที่เจ็บป่วยหรือน่าสงสัยว่าจะเป็นโรคซึ่งติดต่อได้ การวางหลักไว้เช่นนี้เป็นการป้องกันโรคติดต่อที่ผู้ต้องขังอาจเป็นมาก่อนถูกควบคุมในเรือนจำ มิฉะนั้นอาจเกิดการแพร่ระบาดในกลุ่มผู้ต้องขังได้โดยง่ายและรวดเร็วเพราะในเรือนจำเป็นสถานที่แออัดและมีผู้ต้องขังจำนวนมาก อีกทั้งยังเป็นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังและบุคคลทั่วไปในเวลาเดียวกันอีกด้วย สอดคล้องกับกฎกระทรวงมหาดไทย กำหนดให้แพทย์ตรวจอนามัยผู้ต้องขังที่เจ้าพนักงานเรือนจำได้รับไว้ใหม่ในวันจับตัวนั้น ถ้าหากแพทย์ไม่อาจตรวจในวันนั้นได้ให้ตรวจในวันอื่นโดยเร็ว และเมื่อแพทย์ตรวจพบว่าผู้ต้องขังคนใดป่วยเจ็บต้องมีการรักษาพยาบาลหรือ มีโรคติดต่อซึ่งจะลุกลามเป็นภัยแก่ผู้อื่น ให้แพทย์ชี้แจงแนะนำการปฏิบัติต่อพัศดี โดยเป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานเรือนจำที่จะต้องพยายามปฏิบัติตามคำแนะนำของแพทย์ในส่วนที่เกี่ยวกับการรักษาพยาบาลผู้ต้องขังนั้น

หากแพทย์ตรวจพบว่าผู้ต้องขังคนใดป่วยเจ็บซึ่งจำเป็นต้องส่งออกไปรักษาตัวนอกเรือนจำ ให้แพทย์แจ้งต่อพัศดีและทำรายงานยื่นต่อผู้บัญชาการเรือนจำในรายงานนั้นให้ชี้แจงอาการ

เจ็บป่วยที่ตรวจพบ ความเห็นในเรื่อง โรคหรือชนิดของการเจ็บป่วยและสถาบันรักษาพยาบาลนอก เรือนจำที่เห็นควรให้จัดส่งตัวไปรักษา แต่ถ้าในกรณีที่แพทย์ไม่สามารถจะมาตรวจได้ในวันรับตัว ผู้ต้องขังไว้ใหม่และเจ้าพนักงานเรือนจำสังเกตเห็นว่าผู้ต้องขังได้มีอาการป่วยเจ็บ จำต้อง รักษาพยาบาลหรือมีโรคคิดต่อจะลุกลามเป็นภัยร้ายแรงแก่ผู้อื่น ให้จัดแยกผู้ต้องขังนั้นจากผู้ต้องขัง อื่นหรือจัดส่งสถานพยาบาลของเรือนจำรอการตรวจของแพทย์ต่อไป

ถ้าเจ้าพนักงานเรือนจำสังเกตเห็นหรือสงสัยว่าผู้ต้องขังป่วยหนักให้รีบแจ้งให้แพทย์ และผู้บัญชาการเรือนจำทราบ ในระหว่างรอคอยแพทย์และคำสั่งของผู้บัญชาการเรือนจำ หากเห็น จำเป็นให้ติดตามขอการสงเคราะห์จากผู้มีอาชีพในทางใช้วิชาชีพแพทย์ที่ใกล้เคียงที่สุด และหากว่า จะจัดการดังนั้นไม่ได้ให้พัศดีจัดการช่วยเหลือโดยประการอื่น

ขั้นตอนในการตรวจรักษาผู้ต้องขังป่วย กฎกระทรวงฯ ข้อ 73 กำหนดให้แพทย์หรือเจ้า พนักงานเรือนจำที่พบผู้ต้องขังเจ็บป่วยให้ปฏิบัติตามข้อ 38 และ 39 คือการให้แพทย์ตรวจรักษา ผู้ต้องขังภายหลังรับตัว หากจำเป็นจึงส่งออกไปรักษากายนอกเรือนจำ หรือหากเห็นว่าเป็น โรคคิดต่อให้จัดแยกผู้ต้องขังออกจากผู้ต้องขังอื่น

กฎกระทรวงฯ ข้อ 23 กำหนดให้ทุกเรือนจำมีแพทย์ประจำการ ในเรือนจำที่ไม่มีแพทย์ ประจำการให้แพทย์สังกัดบังคับบัญชากรมสาธารณสุขเป็นแพทย์เรือนจำ และกฎกระทรวงฯ ข้อ 72 กำหนดให้เรือนจำทุกแห่งจัดให้มีสถานพยาบาลเพื่อเป็นที่ทำการรักษาผู้ต้องขังป่วย และจัดให้มีผู้มีความรู้พอสมควรทำหน้าที่ประจำสถานพยาบาลนั้น

แต่ในปัจจุบันประเทศไทยมีปัญหาการขาดแคลนแพทย์ ทำให้ปริมาณแพทย์ไม่เพียงพอ กับจำนวนผู้ต้องขัง ในประเทศไทยมีทัณฑสถาน โรงพยาบาลราชทัณฑ์ทำหน้าที่รักษาผู้ต้องขังป่วย โดยตรง แต่ก็มีปัญหาการขาดแคลนแพทย์ และแม้ว่าในปัจจุบันเรือนจำทุกแห่งจะมีสถานพยาบาล เพื่อเป็นที่ทำการรักษาผู้ต้องขังป่วยแต่ก็ไม่มีแพทย์ประจำอยู่ทุกแห่ง กระทรวงมหาดไทยโดยกรม ราชทัณฑ์ได้มีการจัดจ้างแพทย์เข้าตรวจและให้การบำบัดรักษาผู้ต้องขังป่วยสัปดาห์ละ 3 วัน วันละ 2 ชั่วโมง และจัดให้มีการหมุนเวียนแพทย์ ทัณฑแพทย์ จากทัณฑสถาน โรงพยาบาลราชทัณฑ์ไป ช่วยบำบัดรักษาผู้ต้องขังป่วยในเรือนจำและทัณฑสถานใกล้เคียง และจัดหน่วยแพทย์ ทัณฑแพทย์ เคลื่อนที่ออกไปตรวจและให้การบำบัดรักษาผู้ต้องขังในเรือนจำหรือทัณฑสถานต่างๆ ในส่วน ภูมิภาคเป็นครั้งคราว

ในด้านจำนวนบุคลากร กรมราชทัณฑ์ได้กำหนดให้เรือนจำหรือทัณฑสถานที ้ให้บริการทั้งผู้ป่วยนอกและผู้ป่วยในที่รับไว้บนสถานพยาบาลตั้งแต่ 10 เตียงขึ้นไป ต้องมีแพทย์

ประจำหรือแพทย์ห้วงเวลา หมุนเวียนเข้าไปให้การดูแลรักษาผู้ต้องขังป่วยภายในเรือนจำหรือ
ทัณฑสถาน กับต้องมีเจ้าหน้าที่สายการแพทย์ให้บริการผู้ต้องขังป่วยอย่างต่อเนื่องตลอด 24 ชั่วโมง

ส่วนเรือนจำหรือทัณฑสถานที่ให้บริการเฉพาะผู้ป่วยนอกต้องมีแพทย์หรือผู้ที่ได้รับ
มอบหมายให้ดูแลงานด้านอนามัยเรือนจำ กับต้องมีพยาบาลวิชาชีพ หรือพยาบาลเทคนิค หรือ
เจ้าหน้าที่พยาบาลอย่างน้อย 1 คน ต่อผู้ต้องขัง 1,250 คน และในกรณีที่มีผู้ต้องขัง 5,000 คน ขึ้นไป
ต้องมีพยาบาลวิชาชีพ 1 คน และมีพยาบาลวิชาชีพ หรือ พยาบาลเทคนิค หรือเจ้าหน้าที่พยาบาลอีก
อย่างน้อย 4 คน (ตามอัตราส่วน 1: 1,250 คน) การจะปฏิบัติให้ได้ตามที่กฎกระทรวงฯ ข้อ 23
กำหนดไว้เป็นการยาก เนื่องจากในโรงพยาบาลของรัฐปัจจุบันก็ยังประสบปัญหาการขาดแคลนแพทย์
และแพทย์ที่อยู่ในโรงพยาบาลของกระทรวงสาธารณสุขก็มีภารกิจที่ต้องรับผิดชอบมากอยู่แล้ว

ในการส่งผู้ต้องขังออกไปรักษาตัวภายนอกเรือนจำ ในทางปฏิบัติจะมีการประสานงาน
โดยขอความอนุเคราะห์จากหน่วยงานภาครัฐ ในการส่งผู้ต้องขังออกรักษาตัวภายนอก เมื่อมีความ
จำเป็นในทางการแพทย์ที่ผู้ต้องขังป่วยต้องได้รับการรักษาพยาบาลที่ดีพอสมควร เนื่องจากไม่
สามารถรักษาพยาบาลในเรือนจำได้ทุกกรณีดังปัญหาที่ศึกษามาข้างต้น พระราชบัญญัติราชทัณฑ์
พ.ศ. 2479 ข้อ 30 ได้วางหลักไว้ให้แพทย์ผู้ควบคุมการอนามัยของผู้ต้องขังยื่นรายงานแสดง
ความเห็นที่ผู้ต้องขังคนใดป่วยเจ็บและถ้ารักษาพยาบาลอยู่ในเรือนจำจะไม่ทุเลาดีขึ้น อธิบดีจะ
อนุญาตให้ผู้ต้องขังคนนั้นไปรักษาตัวในสถานที่อื่นใดนอกเรือนจำโดยมีเงื่อนไขอย่างใดตามที่
เห็นสมควรก็ได้ กฎกระทรวงฯ ข้อ 38 วรรค 4 ได้กำหนดว่า หากแพทย์ตรวจพบว่าผู้ต้องขังคนใด
ป่วยเจ็บหรือจำเป็นต้องส่งออกไปรักษาตัวนอกเรือนจำ ให้แพทย์แจ้งต่อพัศดีและทำรายงานยื่นต่อ
ผู้บัญชาการเรือนจำ ในรายงานนั้นให้ชี้แจงอาการเจ็บป่วยที่ตรวจพบ ความเห็นในเรื่องโรคหรือชนิด
ของการเจ็บป่วยและสถานรักษาพยาบาลนอกเรือนจำ ที่เห็นควรให้จัดส่งตัวไปรักษาพยาบาล
ในส่วนของการวางกฎระเบียบในการพิจารณาส่งผู้ต้องขังออกไปรักษานอกเรือนจำและการควบคุม
ผู้ต้องขังป่วยเพื่อป้องกันการหลบหนี โดยให้แพทย์ทำเอกสารรายงานความจำเป็นในการนำตัวออกไป
รับการรักษายังสถานพยาบาลภายนอกพร้อมความเห็นของพัศดีไปยังกรมราชทัณฑ์เพื่อประกอบการ
พิจารณา และเมื่อได้รับอนุญาตจึงจะนำตัวผู้ต้องขังป่วยออกไปรักษาได้ ต่อได้มีการมอบอำนาจให้
ผู้ว่าราชการจังหวัดปฏิบัติราชการแทนผู้อธิบดีกรมราชทัณฑ์ สำหรับส่วนราชการ ในสังกัดราชการ
บริหารส่วนกลางที่มีสำนักงานตั้งอยู่ในส่วนภูมิภาค และราชการบริหารส่วนภูมิภาค และหากผู้ว่า
ราชการจังหวัดจะพิจารณามอบอำนาจต่อให้ผู้บัญชาการเรือนจำ ผู้อำนวยการทัณฑสถาน สถาน
กักกัน และสถานกักขังปฏิบัติราชการแทนก็ได้ และได้มีการมอบอำนาจให้ ผู้บัญชาการเรือนจำ

ผู้อำนวยการพัฒนาสถาน สถานกักกันและสถานกักขังปฏิบัติราชการแทนอธิบดีในการอนุญาตให้ผู้ต้องขังป่วยออกไปรักษาตัวยังโรงพยาบาลภายนอกเรือนจำตามความเหมาะสมและจำเป็นแห่งโรค

ในการดำเนินการตามระเบียบดังกล่าวเกิดปัญหาความล่าช้า เนื่องจากมีขั้นตอนการปฏิบัติหลายขั้นตอน จึงได้มีการกำหนดให้เรือนจำจังหวัด เรือนจำอำเภอที่ผู้ว่าราชการจังหวัดยังไม่พิจารณาอนุญาตให้ผู้บัญชาการเรือนจำ หากพบว่าผู้ต้องขังป่วยมีอาการที่อาจเป็นอันตรายถึงแก่ชีวิตหรืออาจทำให้ทุพพลภาพและรายงานไปยังผู้ว่าราชการจังหวัดไม่ทันการ ผู้บัญชาการเรือนจำสามารถใช้ดุลพินิจในการพิจารณาอนุญาตนำตัวผู้ต้องขังป่วยออกไปตรวจรักษาที่โรงพยาบาลภายนอกโดยรีบด่วนได้แล้วจึงรายงานไปยังผู้ว่าราชการจังหวัดพิจารณาอนุญาตต่อไป

วิธีการและขั้นตอนการดำเนินงานการส่งต่อผู้ต้องขังป่วย กองบริการทางการแพทย์ กรมราชทัณฑ์ได้จัดทำคู่มือในการส่งต่อและย้ายผู้ต้องขังป่วย (ฉบับปรับปรุง) โดยมีวิธีการและขั้นตอนการดำเนินงานที่กำหนดให้ถือปฏิบัติ คือ เมื่อพยาบาลเรือนจำพิจารณาแล้วเห็นว่า ผู้ต้องขังมีอาการเจ็บป่วยที่จำเป็นต้องได้รับการตรวจรักษาจากแพทย์ ให้พยาบาลเรือนจำรวบรวมรายชื่อผู้ต้องขังเสนอต่อผู้บัญชาการเรือนจำ/ผู้อำนวยการพัฒนาสถาน สถานกักกัน และสถานกักขัง เพื่อเชิญแพทย์ผู้รับผิดชอบอนามัยผู้ต้องขัง ซึ่งได้แก่ นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัด หรือแพทย์ผู้ได้รับมอบหมายเป็นลายลักษณ์อักษรให้ปฏิบัติราชการแทน หรือแพทย์จากหน่วยงานปฐมภูมิ เข้าทำการตรวจและพิจารณาให้การรักษารับต่อไปโดยเร็ว เมื่อแพทย์ตรวจแล้วในรายที่สามารถให้การรักษาได้จะส่งยาให้รับประทานในเรือนจำ หรือ แพทย์พิจารณาแล้วเห็นว่ามีความจำเป็นต้องส่งตัวออกไปรับการรักษาต่อยังโรงพยาบาลภายนอกเรือนจำ เนื่องจากขาดอุปกรณ์ที่จำเป็นในการให้การรักษาและเกินขีดความสามารถของสถานพยาบาลเรือนจำ ให้เรือนจำเตรียมเอกสารที่เกี่ยวข้องในการรักษา เช่น ใบแสดงความเห็นแพทย์ในการส่งออกรักษา บัตรแสดงสิทธิรับการรักษา (บัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้า) ในการส่งตัวไปรักษานอกเรือนจำ ต้องส่งตัวผู้ต้องขังป่วยไปรักษาพยาบาลในโรงพยาบาลของรัฐเป็นอันดับแรก เว้นแต่กรณีมีความจำเป็นต้องส่งไปรักษาตัวยังโรงพยาบาลเอกชนเพราะโรงพยาบาลของรัฐขาดเครื่องมือและอุปกรณ์ที่จะให้การรักษาพยาบาลแก่ผู้ต้องขังป่วย หรือโรงพยาบาลของรัฐอยู่ห่างไกล และหากผู้ต้องขังป่วยไม่ได้รับการตรวจวินิจฉัยหรือรักษาอย่างทันที่ อาจเป็นอันตรายถึงแก่ชีวิตหรือทุพพลภาพให้ส่งตัวไปยังโรงพยาบาลเอกชนได้ และเมื่อพ้นขีดอันตรายให้รับส่งตัวไปรับการรักษาในโรงพยาบาลของรัฐโดยเร็ว โดยแพทย์ผู้รักษาต้องเสนอความเห็นระบุความจำเป็นต่างๆ เป็นลายลักษณ์อักษรด้วย และให้ติดต่อญาติผู้ต้องขังป่วยเพื่อแจ้งให้รับทราบค่าใช้จ่ายในการส่งตรวจรักษาและเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่าย แต่หากติดต่อญาติไม่ได้หรือญาติไม่สามารถรับผิดชอบค่าใช้จ่ายได้ แต่แพทย์โรงพยาบาล

ของรัฐมีความเห็นให้ส่งตัวไปรับการรักษายังโรงพยาบาลเอกชนก็ให้เรือนจำเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายนั้นเพื่อเป็นการสงเคราะห์แก่ผู้ต้องขังป่วย

ทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์เป็นโรงพยาบาลในสังกัดกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม เพียงแห่งเดียวในประเทศ ซึ่งให้บริการตรวจรักษาผู้ต้องขังป่วย มีพื้นที่การให้บริการเรือนจำ/ทัณฑสถานในเขตกรุงเทพมหานคร 7 แห่ง ได้แก่ เรือนจำกลางคลองเปรม เรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร ทัณฑสถานบำบัดพิเศษกลาง ทัณฑสถานหญิงกลาง เรือนจำพิเศษมีนบุรี เรือนจำพิเศษธนบุรี ทัณฑสถานหญิงธนบุรี มีแพทย์เฉพาะทางสาขาต่างๆ เช่น อายุรแพทย์ สูตินรีแพทย์ จักษุแพทย์ โสต ศอ นาสิกแพทย์ ทันตแพทย์ เภสัชกร พยาบาลวิชาชีพ และเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์อื่นๆ แต่ยังคงขาดเครื่องมือเฉพาะในการรักษา เช่น ผู้ป่วยมะเร็งที่ต้องทำการรักษาโดยการฉายรังสี หรือผู้ป่วยโรคไตที่ต้องฟอกไต เป็นต้น ซึ่งทางทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์ได้มีการส่งต่อผู้ต้องขังป่วยที่ต้องใช้การรักษาที่ซับซ้อน หรือต้องใช้เครื่องมือเฉพาะไปยังโรงพยาบาลภายนอกเรือนจำ โดยได้ปฏิบัติตามระเบียบกระทรวงยุติธรรมดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ค่าใช้จ่ายในการรักษานั้นหากผู้ต้องขังสามารถใช้สิทธิบัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้าได้ กรณีที่ต้องส่งตัวไปรักษาภายนอกเรือนจำหากโรงพยาบาลของรัฐบาลและโรงพยาบาลของรัฐบาลไม่สามารถรับผู้ต้องขังป่วยได้ก็จะประสานกับโรงพยาบาลเอกชนเพื่อทำการส่งผู้ต้องขังป่วยเข้ารับการรักษา ในด้านค่าใช้จ่ายนั้นให้ญาติเป็นผู้รับผิดชอบ ในบางกรณีที่ผู้ต้องขังไม่สามารถจ่ายได้อาจมีการขอสงเคราะห์ให้⁶⁶

เรือนจำบางขวางถึงแม้จะไม่มีโรงพยาบาลอยู่ในเรือนจำแต่มีแพทย์และพยาบาลประจำทำการรักษาผู้ต้องขังป่วย และหากเห็นว่าจำเป็นต้องส่งไปรักษาภายนอกเรือนจำก็จะมีส่งตัวไปรักษาที่โรงพยาบาลพระนั่งเกล้าซึ่งเป็นโรงพยาบาลประจำจังหวัดนนทบุรีก่อน แต่หากโรงพยาบาลพระนั่งเกล้าไม่สามารถทำการรักษาได้ หรือต้องรักษาเฉพาะทางที่สถานพยาบาลอื่นก็จะส่งตัวไปยังโรงพยาบาลอื่น ขั้นตอนในการส่งเป็นไปตามระเบียบกระทรวงยุติธรรมดังที่ได้กล่าวมา คือ แพทย์ประจำเรือนจำลงความเห็นให้ส่งตัวไปรักษาภายนอกเรือนจำ และส่งความเห็นนั้นไปยังผู้บัญชาการเรือนจำ เมื่อผู้บัญชาการเรือนจำอนุญาตก็จะทำการส่งผู้ต้องขังไปรักษาภายนอกเรือนจำ ในส่วนของบัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้า หรือที่เรียกกันง่าย ๆ ว่า “บัตรทอง” หรือ “บัตร 30 บาท” เรือนจำบางขวางมีการใช้สิทธิบัตรนั้นได้ หากผู้ต้องขังคนใดไม่มีบัตรทอง ก็จะดำเนินการประสานเพื่อให้มีสิทธิบัตร แต่หากผู้ต้องขังมีสิทธิบัตรทองอยู่ต่างจังหวัดที่ไม่ใช่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบ เจ้าหน้าที่

⁶⁶ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นายแพทย์วีระกิตต์ หาญปริพรรณ์ รักษาการผู้อำนวยการทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์

เรือนจำก็จะทำการย้ายสิทธิการได้รับการรักษาโดยหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้ามายังพื้นที่เรือนจำ เพื่อให้อยู่ในเขตพื้นที่ที่จะใช้สิทธิได้⁶⁷

ในเรือนจำพิเศษธนบุรีนั้นไม่แตกต่างจากเรือนจำบางขวาง แต่การส่งตัวผู้ต้องขังไปรักษาภายนอกเรือนจำนั้น จะส่งมายังทัศนสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์ก่อน แต่หากเกินขีดความสามารถของทัศนสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์ก็จะส่งไปยังโรงพยาบาลในสังกัดของรัฐบาลเพื่อทำการรักษา ในส่วนของขั้นตอนการส่งตัวนั้นก็จะเป็นไปตามระเบียบของกระทรวงยุติธรรมเช่นกัน และมีการใช้สิทธิบัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้าได้เช่นเดียวกัน⁶⁸

---

⁶⁷ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นางรัชณี หาสมสกุล ผู้อำนวยการกองบริการทางการแพทย์เรือนจำบางขวาง

⁶⁸ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นายวิวัฒน์ ดอนแรม ผู้อำนวยการกองบริการทางการแพทย์เรือนจำพิเศษธนบุรี